

YEGAH MUSICOLOGY JOURNAL

HTTP://DERGIPARK.ORG.TR/PUB/YEGAH

e-ISSN: 2792-0178

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 26.03.2025
Kabul Tarihi / Date Accepted : 10.05.2025
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2025
DOI : <https://doi.org/10.51576/ymd.1661604>
e-ISSN : 2792-0178

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

OSMANLI ARŞİV BELGELERİ İLE FLÜTİST MUSTAFA SAFFET ATABİTEN'İN MÜZİKAL YAŞAMI: BİR BİYOGRAFİ ANALİZİ

KURTASLAN, Hazan¹

ÖZ

Çalışma Osmanlı Dönemi'nde yaşamış Muzika-i Hümayun'da yetişmiş flütist Mustafa Saffet Atabinen'in müzikal yolculuğu, bu yolculuk içinde aldığı rütbe terfiler ile manevi ödüller ve bestelediği eserlerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemleri altında yer alan biyografi deseni kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak dokümanlar incelenmiştir. Osmanlı arşivlerinden elde edilen belgelerle çalışma desteklenmiştir. Veriler betimsel bir şekilde bulgular bölümünde incelenmiştir. Biyografi analizinden elde edilen bilgilere göre Mustafa Saffet Atabinen, eğitim alması için yurtdışına ilk gönderilen flütist ünvanını alan, flüt virtüözü olarak nitelendirilen müzisyendir. Muzika-i Hümayun'un ilk Türk yöneticisidir v aynı kurumda bando ve orkestra şefliği yapmıştır. Yurtdışında aldığı eğitimleri çalıştığı kurumu daha ileri götürmek için kullanan, sanatsal ve biçimsel pek çok yeniliğe öncülük eden bir sanatçıdır. Emekli olduğu zaman miralaylık rütbesine sahip olan Atabinen, aynı zamanda manevi ödüllere de

¹ Doç.Dr. Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, hazankurtaslan@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1216-6142>

layık görülen bir sanatçı olmuştur. Bale zeybek, Letafet, Ertuğrul, Chopin'in impromptü üzerine flüt düzenlemesi ve Solfej yahud nazariyat-ı musiki adlı bir solfej kitabı en bilinen eserlerindendir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Saffet Atabiten, flütist, orkestra şefi, Muzika-i Hümayun, biyografi analizi.

THE MUSICAL LIFE OF FLUTIST MUSTAFA SAFFET ATABİTEN WITH THE DOCUMENTS OF THE OTTOMAN ARCHIVE: A BIOGRAPHICAL ANALYSIS

ABSTRACT

The study was conducted to examine the musical journey of Mustafa Saffet Atabiten, a flutist trained in the Muzika-i Hümayun who lived in the Ottoman Period, the rank promotions and moral awards he received during this journey, and the works he composed. For this purpose, the biography design under qualitative research methods was used. Data were collected through document analysis. The study was supported by documents obtained from the Ottoman archives. The data were analyzed descriptively in the findings section. According to the information obtained from the biographical analysis, Mustafa Saffet Atabiten was the first flutist to be sent abroad for education and was described as a flute virtuoso. He was the first Turkish director of the Muzika-i Hümayun and worked as a band and orchestra conductor in the same institution. He was an artist who used his education abroad to further the institution he worked for and pioneered many artistic and stylistic innovations. Atabiten, who held the rank of miralay when he retired, was also an artist who was deemed worthy of moral awards. Ballet zeybek, Letafet, Ertuğrul, his flute arrangement on Chopin's impromptu and a solfege book titled Solfej yahud nazariyat-ı musiki are among his most well-known works.

Keywords: Mustafa Saffet Atabiten, flutist, orchestra conductor, Muzika-i Hümayun, biographical analysis.

GİRİŞ

Osmanlı'nın, Batılılaşma hareketleri hem Avrupa ülkelerinden gelen elçiler hem de Avrupa'daki kralların padişahlara hediye olarak gönderdikleri müzik toplulukları sayesinde hız kazanmıştır. Osmanlı'nın yüzünü Batı'ya dönmesinin müziğe yansımaları 16. yüzyılda başlasa da 18. yüzyıl itibariyle dikkat çekici bir hal almıştır. Bu yansımalar şu şekilde özetlenebilir; Kösemihal (1939:41-49) bu konuda kitabında; 1520 yılında ünlü organist Othmar Luscinius bir süre Osmanlı topraklarında kaldığını, dönemin Osmanlı İmparatoru Kanuni Sultan Süleyman ile Fransız kralı 1. François'in dostluğunun müziğe de yansıdığını, İstanbul büyük elçisi Foret'in aktarımına göre Fransa Kralı François yeni müttefiki Sultan Süleyman'ı memnun etmek için başarılı bir grup müzisyeni sultana gönderdiğini vurgulamıştır (Aksoy, 2003: 44; Uçan, 2005: 50).

17. yüzyıl sonlarında Osmanlı'da varlık gösteren Avrupa çalgıları ve bu çalgıların icracıları da bulunmaktadır. Örneğin Evliya Çelebi'nin aktarmış olduğu bilgilerde o dönem İstanbul'da 40 adet İngiliz borusu icracısı olduğu, bu çalgının pirinçten imal edildiği ve eğri bir boru şeklinde olduğu belirtilmektedir. Bu çalgı Bach döneminde en çok öne çıkan çalgılardan korangledir (cor anglais). Ayrıca trampet de dönemin İstanbul'unda bulunmakla beraber 77 icracısının olduğu belirtilmiştir. Klarnet ve fagot çalgıları ise askeri mızıkaya 18. yüzyıl sonlarında dahil olmuştur (Kösemihal, 1939: 78). 18. yüzyıl Lale Devri ile beraber Avrupa çalgılarının Osmanlı sınırlarında varlık göstermeleri gözle görülür hale bürünmüştür. III. Ahmed, Fransız büyükelçisi Pierre Puchot aracılığıyla Geç Barok dönemin en başarılı flüt sanatçılarından, Quantz'ın hocası olan Gabriel Buffardin'i saraya davet ederek resital vermesini sağlamıştır. 1713 yılında verdiği resitalden sonra Buffardin saraya flüt hediye etmiştir. Aynı dönemde J.S.Bach'ın büyük kardeşi Johann Jacob Bach da İstanbul'a gelerek Pierre Gabriel Buffardin den flüt dersleri almıştır (Baydar, 2010: 49; Kösemihal, 1939: 41).

III. Selim dönemi ile beraber (1789–1807) müzik alanında Avrupa'ya önemli yaklaşımların gerçekleştirildiği bir dönem başlamıştır. Sultan Selim Fransa'dan piyano ve arp alanındaki ünlü sanatçıları, birçok operet topluluklarını saraya davet ederek Batılılaşma hareketlerine hız kazandırmıştır. Ayrıca, Ata (1876)'nın aktarımıyla III.Selim dönemindeki yeni düzen anlamını taşıyan Nizam-ı Cedid adlı askeri teşkilatın içinde yer alan beş kurumdan biri olan “boru takımı”nda yurtdışından getirilmiş olan yabancı müzisyen askerler (subaylar) ile hem çalgı eğitimine hem de batı müziğini tanıtmaları adına önemli katkılar sağlamışlardır. Bu gelişmeler gelecekteki Muzika-i Hümayun'un da temellerini atacak olan müzisyenlerin de yetişmesine imkan vermiştir (Baydar, 2011: 94; Berker, 1985: 157-158; Çerkez, 1995: 31). Aynı zamanda geleneksel

müzik kurumu olan mehterhaneler de varlık göstermekte ve mehter takımında yer alan sazandelerin müzik eğitimi mehterhanelerde devam etmektedir. II. Mahmut dönemi ile beraber mehterhanelerin yerine askeri müzik ve icracılık alanında eğitim veren bir kurum olan Muzika-i Hümayun geçmiştir (Çerkez, 1995: 24; Toker, 2024: 22).

Muzika-ı Hümayun 1827 yılında II. Mahmut döneminde bir bando kimliği ile kurulmuş 1840'larda kadrosuna küçük yaylı çalgı topluluklarını da dahil etmiş, sonraki süreçlerde de askerî müzik dışı türlere yönelmesi sonucunda bu kurum konservatuvar niteliği kazanmıştır. Askeri müzik dışı türler arasında batı tarzı orkestranın kurulması ile batı stili eserlerin seslendirilmiştir. Opera ve operet gibi türler ile özellikle padişah Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde sarayda konserler verilmiştir. Saray çevresinde önemli yeri olan Klasik Türk Müziği'nin yaygınlaşması ile Muzika-i Hümayun'da da klasik Türk Müziği eserleri seslendirilmiştir. Muzika-i Hümayun'un şefliğine ilk önce Fransız Manguel ve ardından İtalyan Guiseppe Donizetti atanmıştır. Sultan II. Mahmut'un daveti üzerine Giuseppe Donizetti (1788- 1856), 1828 de İstanbul'a gelmiş, 40 yaşında geldiği bu şehirde tam 28 yıl yaşamıştır (Dilber ve Karabaşoğlu, 2023: 467-468; Kösemihal, 1939: 98; Tuğlacı, 1986: 90). Yurt dışından getirttiği çalgısında iyi olan müzisyenler ve iyi eğitimcilerle hem haremdeki müzik eğitimini hem de Muzika-i Hümayun'daki orkestrayı ve müzik eğitimini desteklemiştir.

Muzika-ı Hümayun'dan önceki kurum olan mehterhanelerde nota kullanılmamaktaydı. Tüm eserler ustadan çırağa kulak yoluyla aktarılmaktaydı. Donizetti Muzika-ı Hümayun bünyesinde yetiştirmesi gereken orkestra elemanlarının mehterhanelerde geleneksel müzik eğitimine aşina olduklarını ve Hamparsum nota stilini bildiklerini görmüştür. Batı müziğini ve notasını öğretebilmek adına Hamparsum nota işaretlerinden her birinin yanına geleneksel müzikteki perde isimlerini bunların karşısına da Batı müziği notasına karşılık gelen isimleri yazarak bütün perdeleri tespit etmiş ve orkestraya porteyi, notaları ve gamları öğretmiştir (Çerkez, 1995: 38; Dilber ve Karabaşoğlu, 2023: 468; Kösemihal, 1939: 102). 1829 yılında Sultan II. Mahmut'a armağan ettiği Mahmudiye marşını yazan Donizetti bu marşı henüz 3 yıldır yetiştirdiği Muzika-i Hümayun öğrencilerine icra ettirmiştir. II. Mahmut ölüp, yerine oğlu Abdülmecid geçtiğinde ise Mecidiye Marşı'nı besteleyerek bu eserini de yeni sultan Abdülmecid'e armağan etmiştir. Kendileri de müzisyen olan padişah Abdülmecid ve arkasından gelen padişah Abdülaziz tanzimat ve ıslahat fermanları ile modernleşme süreci hızla sürdürürken musiki alanında da modernleşme, batılılaşma

süreci büyük önem kazanmıştır. Bu iki padişahlık sürecinde; Donizetti Paşa ile Muzika-i Hümayun'un güçlenmiş, ardından gelen Callisto Guatelli Paşa ile gelişim devam etmiş, sarayda batı tarzı konserler (opera, orkestra, bale) artmış, batı tarzı bando öne çıkmış, yeni batılı çalgılar saraya girmeye başlamış ve saray hanedanı tarafından özel dersler alınarak bu çalgılar öğrenilmiş, diğer taraftan Osmanlı'nın geleneksel Türk müzikleri de gelişimini sürdürmeye, önemli müzisyenler (Dede Efendi, Hacı Arif Bey, Zekai Dede..gibi) yetiştirmeye devam etmiştir (Kösemihal, 1939: 100-102; Uçan, 2005: 51-52). Padişah V. Murad dönemi kısa sürmesi nedeniyle müzik alanına getirdiği yeniliklerden mevcut durumu koruduğu söylenilebilir. Padişah II. Abdülhamid kendisinin de müzisyen olması dolayısıyla Osmanlı'nın müzikteki yenileşme hareketlerine devam etmiştir. Guatelli Paşa ile Muzika-i Hümayun'da yetişen Türk müzisyenlerin sayısı artmış, hem orkestra ve bandolarda çalan icracı hem de öğretmenlik yapacak Türk öğrencilerin yetişmesine de olanak sağlanmıştır. Yıldız Saray Tiyatrosunun kurulması sanata, müziğe getirilen önemli yeniliklerden olmuştur. Padişahlar Mehmed Reşad (V. Mehmed) döneminde ise Osmanlı'nın geleneksel müzikleri ön plana çıkarken mehterhane yeniden canlandırılmıştır. Son dönem Padişahlarından Mehmed Vahdeddin (VI. Mehmet) dönemi cumhuriyetin ilanının hemen öncesindeki döneme denk gelmesi nedeniyle siyasi süreçlerin ön planda olduğu süreçtir. Bu nedenle müzik alanındaki gelişmeler var olan mevcut durumun korunması ile sürdürülmüştür (Akca, 2021: 289; Alimdar, 2016: 86-102; Antep, 2017: 28-36; İrtem, 2018: 247-284).

Pek çok padişahın yönetiminde yüzyıllar süren gelişim ve değişim süreçlerine uyum sağlayan ve ayakta kalan Muzika-i Hümayun, temelleri sağlam bir kuruma dönüşmüştür. Kurumun temel bölümleri; bando, orkestra, fasıl takımı (fasl-ı atik, fasl-ı cedit) ve müezzinandan oluşmaktadır. Bu 4 bölüme zaman içinde ek şubeler açılarak opera ve operet, tiyatro, ortaoyunu, cambaz, karagöz-hokkabaz-kukla gibi şubelerde eklenmiştir. Bu şubelere bir dönem mandolin takımı da ilave edilmiştir (Çerkez, 1995: 59). Osmanlı dönemindeki müzik kültürüne ve Muzika-i Hümayun'a yönelik yapılan araştırmalar gösteriyor ki; Muzika-i Hümayun'un başında uzun yıllar yöneticilik ve şeflik yapan Donizetti Paşa'nın vefa etmesiyle kurumun başına Yesârîzâde Ferik Ahmed Necib Paşa tayin edilmiştir. Ardından Sultan Abdülaziz'in padişahlık sürecinde Callisto Guatelli Paşa kurumun başına getirilmiştir. Guatelli Paşa'da kurumu uzun yıllar yönetmiş ve İtalya'dan getirdiği eğitimciler ve bandocular ile orkestrayı yeniden düzenlemiştir. II. Abdülhamid'in padişahlığı döneminde Necip Paşa Muzika-i Hümayun'un yöneticiliğine yeniden getirilmiştir.

Guatelli Paşa'nın yaşlanmasıyla bando ile orkestrayı sık sık Mehmet Ali Bey ve İspanyol d'Aranda Paşa yönetmeye başlamıştır. Guatelli Paşa'nın vefatı üzerine kurumun başına Aranda Paşa getirilmiştir. Aranda Paşa, çalgıları zenginleştirmiştir ve Fransız ekolü bir müzik sistemi uygulamaya başlamış ve repertuarı da yeniden düzenlemiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte devlet görevlerindeki yabancı uyruklu kişilerin görevlerine son verilince d'Aranda Paşa 1909 yılında ülkesine dönmek zorunda kalmıştır. Bu yeni süreçle birlikte Muzika-i Hümayun'un başına 1908 yılında o sıralarda bandoyu da yöneten flüt virtüözü Mustafa Saffet Bey getirilmiştir. Mustafa Saffet Bey, Muzika-i Hümayun bünyesinde yetişmiş olan ilk Türk yönetici olmuştur. Mustafa Saffet Bey orkestraya Batı tarzı bir düzenleme getirerek ilk senfonik eserleri çaldırtmıştır. 1916 yılına kadar kurumun idareciliğini ve şefliğini sürdürmüştür (Akca, 2021; Çerkez, 1995; Yapalı ve Şeker, 2021).

Amaç ve Önem

Araştırma Mustafa Saffet Atabinen'in Muzika-i Hümayun kurumunu yöneten ilk Türk şef olması dolayısıyla müzikal yolculuğunu, Muzika-i Hümayun'da çalışırken aldığı rütbe terfilerini, layık görülen manevi ödülleri ve eserlerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amaca yönelik olarak çalışmada Osmanlı arşivleri belgeleri ile literatürden destek alınmıştır. Edinilen bilgiler doğrultusunda Mustafa Saffet Atabinen'in Muzika-i Hümayun'da aldığı müzik eğitimi, flüt eğitimi için gittiği Paris Konservatuvarı deneyimi ve idarecilik süreci gibi önemli dönüm noktaları Atabinen'in müzikal yaşamı ile Türk müzik kültürüne ve Muzika-i Hümayun kurumuna getirdiği yenilikler dolayısıyla yapılan araştırmanın önemli bir biyografi çalışması olduğu düşünülmektedir.

Problem Durumu

Osmanlı Dönemi'ndeki Batılılaşma hareketleri yalnızca askeri, hukuki, eğitim, şehirleşme, giyim kuşam gibi kültür alanında değil aynı zamanda kültürün bir parçası olan sanatta da kendisini göstermiştir. Sanat alanındaki batılılaşma hareketleri içinde müzik alanı önemli yer tutar. Özellikle Osmanlı Devleti'nin daveti üzerine getirilen yabancı müzisyenler, çalgılar, çalgı icracıları ve örnek alınan kurumsallaşma çabaları dikkat çekici olmuştur. Belirtilen amaçlarla kurulan Muzika-i Hümayun kurumu, Batı müziği ile geleneksel Türk müziğinin bir arada bulunduğu bir yapıya dönüşmüştür. Bu kurumun yöneticiliğine ya da şefliğine uzun süre yabancı müzisyenler getirilmiştir. Bunlar arasında Donizetti, Guatelli, Manguel, Bizani, D'Aranda gibi değerli

müzisyenler yer almaktadır. Ancak 1908 yılında kurumun başına ilk Türk olarak Mustafa Saffet Atabinen getirilmiştir. Flüt virtüözü olarak bilinen Atabinen, aynı zamanda bir başka ilkin de öncüsü olmuştur. Gençlik yıllarında dönemin padişahı tarafından yurt dışına (fransa) müzik ve flüt eğitimi almak üzere gönderilen ilk Türk müzisyen olmuştur. Atabinen'in Muzika-i Hümayun'un başına getirilmesi ile hem işleyiş bakımından hem de kurumun müzik anlayışında köklü değişimler meydana gelmiştir. Muzika-i Hümayun'daki bu önemli değişimlere Atabinen'in yöneticilik ve şeflik yaptığı süreçteki katkılarının müzik tarihinde yerini alması nedeniyle bu çalışmada M.Saffet Atabinen'in müzikal yaşamı biyografik olarak incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken de müzik tarihine ışık tutan kayıtların yer aldığı Osmanlı arşivlerinden faydalanılmıştır.

Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesi; Osmanlı arşiv belgeleri ışığında flütist Mustafa Saffet Atabinen'in müzikal yaşamı biyografik bir perspektifle nasıl gerçekleşmiştir?

Alt Problemler

- M. Saffet Atabinen'in müzikal yolculuk süreci nasıl gerçekleşmiştir?
- M.Saffet Atabinen'in Muzika-i Hümayun'da aldığı rütbe terfileri nelerdir?
- M.Saffet Atabinen'in Aldığı Manevi Ödüller nelerdir?
- M.Saffet Atabinen'in Eserleri nelerdir?

YÖNTEM

Çalışma, nitel araştırma türünde yapılmıştır. Nitel araştırmalar, konuya yönelik anlama ve yorumlamaya dayalı betimsel bir bakış açısı sunar. Bu nedenle çalışmada Osmanlı Dönemi'nde yaşamış, Türk müzik tarihine iz bırakmış M.Saffet Atabinen'in müzikal yaşam süreci nitel yöntemlerle anlama ve yorumlamaya çalışılmıştır. Biyografi analizi deseni kullanılarak Atabinen'in müzikal yaşamı detaylı şekilde ele alınmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak ölçütler belirlenmiş ve bu doğrultuda Atabinen'e yönelik Osmanlı arşivleri taranmıştır. Araştırma süreçleri ve veri analizleri nitel araştırma prensiplerine uygun şekilde takip edilmiştir. Dokümanlar üzerinden yürütülen araştırma süreci betimsel şekilde bulgular kısmında açıklanmıştır. Aşağıda bu belirtilen aşamalar detaylarıyla açıklayıcı bir şekilde sunulmuştur.

Araştırma Deseni

Bu çalışmada, Türk müzik tarihinin önemli bir dönemine damga vuran, ilk kez yurt dışına flüt eğitimi ve müzik eğitimi alması için gönderilen ve Muzika-i Hümayun kurumunun ilk Türk yöneticisi olan aynı zamanda orkestra ve bando şefliği yapan, flüt virtüözü M. Saffet Atabinen'in müzikal kimliği ve Muzika-i Hümayun'da hem icracı hem de yönetici olarak katkıları biyografi analizi deseni kullanılarak incelenmiştir.

Biyografik bir araştırma, anlatı araştırmalarının bir türü olarak görülmektedir (Creswell, 2016: 73; Merriam, 2015: 31). Biyografi analizi, bireylerin kişisel deneyimlerini, belgeler, dokümanlar ve kayıtlar aracılığıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Denizin'in (1989) ifadesiyle biyografi çalışması bir bireyin yaşam hikayesi arşiv dokümanları ve kayıtlar kullanılarak yaşayan kişi dışında başka bir kimse tarafından yazılır" (Akt. Kasapoğlu, 2013: 1). Bu bağlamda, M. Saffet Atabinen'in müzik alanındaki çalışmaları, eserleri detaylı bir şekilde ele alınmış, tarihsel belgeler, dokümanlar ve arşiv kaynakları kullanılarak ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Örnekleme

Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, araştırmaya başlamadan önce araştırmacı tarafından belirlenen belli ölçütleri karşılayan durumları kapsar. Araştırmacı tarafından oluşturulan ölçütler çalışmanın derinlemesine inceleme yapılmasını sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021: 112). Araştırmacı tarafından önceden belirlenen dahil etme ve dışlama kriterleri belirlenir. Çalışmada belirlenen ölçütler sırasıyla şu şeklide sıralanmıştır. Osmanlı Dönemi'nde Muzika-i Hümayun'da yetişmiş olması, flüt enstrümanını çalıyor olması bu enstrümanda virtüözite seviyesinde olması, eserlerinin bulunması, ödüller almış olması çalışma için temel kriterleri oluşturmaktadır. Bir diğer önemli ölçüt müzikal kimliğe ilişkin verilerin Osmanlı arşivlerindeki belgelerle desteklenebiliyor olmasıdır. Bu ölçütler bir alan uzmanı ile görüşülerek ortak noktalarda buluşulmuştur.

Bu ölçütler doğrultusunda Osmanlı Döneminde yaşamış flüt virtüözü M. Saffet Atabinen'in müzik alanındaki katkıları araştırma verilerini kısıtlamamış, derinlemesine veriye ulaşmayı sağlamıştır. Biyografi analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırma Süreçleri

Bu çalışma için öncelikle ilgili literatür taranmış ve konuya ilişkin kaynaklar toplanmıştır. Toplanan veriler arasında akademik çalışmalar olan makaleler ile tez çalışmaları, ansiklopedik kaynaklar, biyografik kitaplar, fotoğraflar, Osmanlı arşivlerinden elde edilen belgeler ve M. Saffet Atabinen'in kendi ifadeleri bulunmaktadır. Atabinen'in ifadelerine; hem Osmanlı arşivlerindeki belgelerin çevirilerinden hem de Atabinen'in yazmış olduğu "Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki" adlı solfej kitabının çevirilerinden ulaşılmıştır. Çalışmada elde edilen tüm veriler Osmanlıca bilgisi olan iki müzikolog ve iki tarih bölümü öğretim üyesinden oluşan uzman görüşlerine başvurularak teyit edilmiş, bu sayede çalışmanın güçlü bir akademik temele (geçerlik- güvenirlilik) dayanması sağlanmıştır. Tüm araştırma süreci boyunca sorumlu yazar çizilen çalışma programına göre tüm sorumluluklarını yerine getirerek çalışmıştır.

Verilerin Analizi

Biyografi analizine dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, toplanan verilerin sistematik bir şekilde düzenlenmesi ve yorumlanmasını amaçlayan bir yöntemdir. Betimsel analiz ile araştırma için toplanan verilerin araştırma problemine ilişkin neleri söylediğini ya da hangi sonuçları ortaya koyduğunu ön plana çıkarmak önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224). Bu kapsamda, M. Saffet Atabinen'in müzikal yaşamı içindeki müzik eğitimi süreci, yöneticilik süreci, aldığı rütbelere ile ödülleri ve eserleri betimsel bir biçimde incelenerek sunulmuştur.

BULGULAR

M. Saffet Atabinen'in Müzikal Yolculuğu

Saffet Bey, padişah Abdülmecid döneminde dünyaya gelmiş ardından padişah Abdülaziz döneminde ilk gençlik yıllarını yaşamış olan Şemsi Tebrizi ve Eğri fatihi Şemsi Sivasi ahfadından ve Tosya danışmentlerinden hâkim Atabinen oğlu Ali Rıza Bey'in oğludur. II. Abdülhamid döneminde, 1858 Mayıs'ında İstanbul'da Tophane Akarsu sokağında Abdülmecid'in Hademe-i Şahane miralay olan büyük babası Hacı İbrahim Bey'in konağında dünyaya gelmiştir (Gazimihal, 1955: 117; Oransay, 1965: 11; Özasker, 1997: 21). Literatürde ismi Safvet, Mustafa Saffet, M.Saffet, Saffet gibi farklı şekillerde geçmektedir². 1831 yılında kurulan Musika-i Hümayun'a

² Atabinen'in ismi kaynaklarda geçtiği şekliyle verilmiştir o nedenle çalışma içinde Atabinen'in isminin farklı yazım şekilleri görülmektedir. Araştırmacı ise, Mustafa Saffet Atabinen, M.Saffet Atabinen ya da Atabinen şeklinde kullanmıştır.

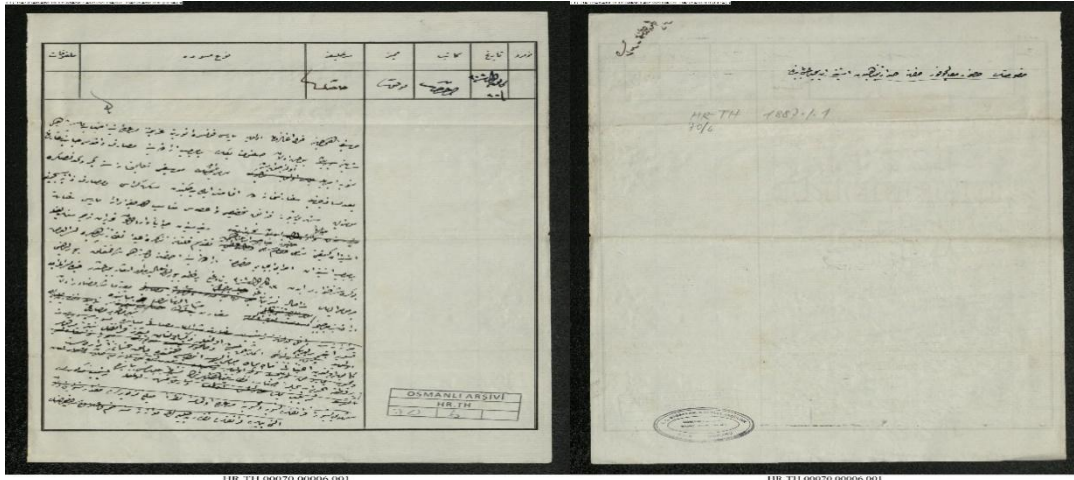
1863-1864 yıllarında yani 5-6 yaşlarında iken girmiş ve burada flüt eğitimi almıştır (Antep, 2017: 37; Öztuna, 1969: 77). Padişah Abdülaziz döneminde 1865 yılında Hacı İbrahim Paşa Muzika kumandanlığı görevine getirilmiştir. Abdülaziz'in Avrupa seyahatine çıktığı 1867 yılında halen Muzika kumandanlığı görevini sürdürmekte olan Hacı İbrahim Paşa (Liva) döneminde Muzika-i Hümayun'a yazılan küçük Saffet, Hacı İbrahim Paşa tarafından hep çalışkanlığı ile bilinir onun tarafından çok takdir ve teşvik edilmiştir (Gazimihal, 1955: 77). Saffet Bey Muzika-ı Hümayun'a seçildiği dönemde kurumda önce Guatelli Paşa'nın öğrencisi olmuştur. Kurumda yer alan flütçüler Yüzbaşı Haşim Bey ile Osman Efendi dir. Osman Efendi Atabiten'e bir süre flüt dersi verdi ise de bu eğitim yeterli görülmemiş ve İtalyan flüt sanatçısı Alberto Roberti'nin yardımına başvurulmuştur. O dönemde küçük Saffet, flütçü Haydar ve pazı Osmanağa musikiye oldukça meraklı musikarcılar olduğu için orkestra şefi Guatelli'nin yardımcıları olmuşlardır. Böylelikle Atabiten çalışkanlığı ile kısa zamanda kendisini herkese fark ettirmiştir, flütü çok sevdiği için metotlar getirtilmiş sürekli çalışmış ve iyi bir flüt literatürüne sahip olmuştur. 12 yaşındayken orkestrada rahle tutmaya başlamış, yaşı mevcut rahlelere ulaşamadığı için şef Guatelli ona özel bir sehpa yaptırmıştır. Abdülhamid tahta geçtiğinde ise henüz 18 yaşındayken Muzika-i Hümayun orkestrasının birinci flütçülüğünü yapmıştır (Gazimihal, 1955: 79). Guatelli döneminin aktif ve verimli geçmesinde Avrupa'dan getirilen müzisyenler ve öğretmenlerin bandoda özverili çalışmaları, yetenekli Türk gençlerini teşvik etmeleri de etken olmuştur. Bu Avrupalı müzisyenlerden biri olan İspanyol D'Arenda (Arenda/Aranda), Muzika-i Hümayun'da pek çok öğrenci yetiştirmiş, bilgili mütevazı ve yol gösterici yönleri sayesinde genç müzisyenlerin ufkunu açmış yardım etmiş ve padişaha tanıtmak gibi önemli bir misyon üstlenmiştir. D'Arenda döneminde yeni nesil Türk muzikacılar yetişmeye başlamıştır. Üstün bir çalışkanlıkla tam ustalık seviyesine ulaşabilmiş müzisyenler yetişmiştir. Bunlar arasında flüt çalgısında ustalık seviyesinde Saffet, Şevket, Arnavut Ali Rıza Beyler yetişmiştir. Böylece 6 tane mi bemol flüt, 3 tane re flüt (pikolo) orkestradaki yerini almıştır (Gazimihal, 1955: 93; Çerkez, 1995: 58). Guatelli Paşa döneminde tanınmış flüt sanatçılarından Miliyaço Efendi, Sol Kolağası (İtalyan) ve Vensan (Fransız), Çelentano Efendi (Piccolocu)'de çalgıda ustalaşma konusunda katkıları olan müzisyenlerdendir (Ergüder ve Yılmaz, 2014: 4).

Fotoğraf 1. Mustafa Saffet Atabinen (Antep,2017:38; Gazimihal, 1955: 119).

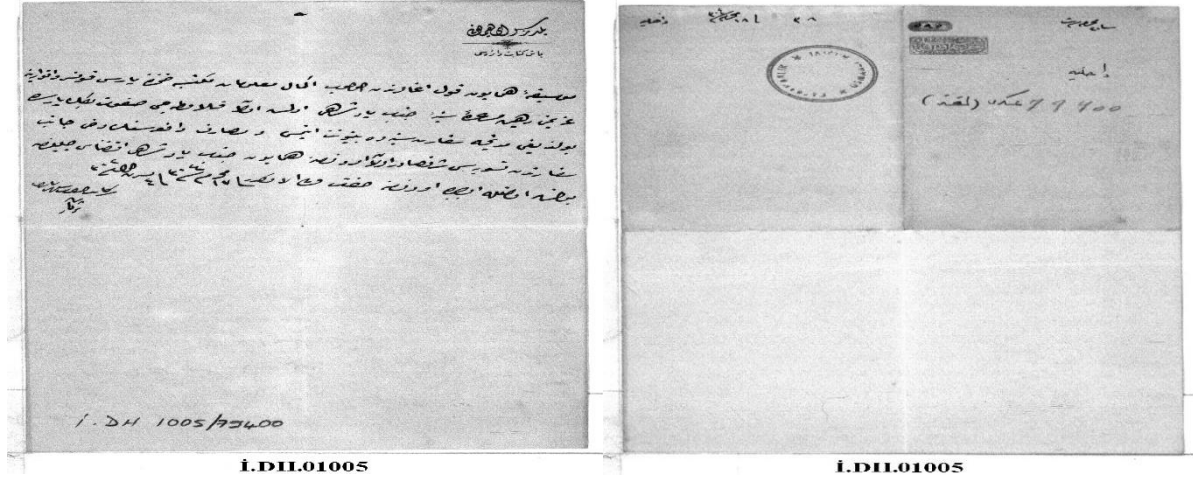
D'Arenda, Saffet (Atabinen) ve Zeki (Üngör) gibi gençler başta olmak üzere Muzika-i Hümayun'un genç kadrosunu etkilemiştir (Antep, 2017: 36). Saffet Atabinen'in çok başarılı olduğu hemen anlaşılmış ve padişah II.Abdülhamid döneminde 1886 da 28 yaşında Muzika-i Hümayun sol kolağası yani kıdemli yüzbaşı rütbesiyle Paris Konservatuvarı'na gönderilmiştir (Oransay, 1965: 11; Özasker, 1997: 21; Öztuna, 1969: 77). Atabinen'in Paris'e gönderilme sürecini Yönetken (1927) "Kolağası Mustafa Saffet'in çalışkanlığı ve ecnebi muhitlerde (Beyoğlunun ecnebi aileleri arasında) flütüyle artistliğini tanıtmayı padişahça takdir edildiğinden, ikmali tahsil için 'bâ iradei seniyye' Paris'e gönderildi" şeklinde açıklamıştır (Akt. Gazimihal, 1955: 118). II.Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatı sürecinde Muzika-i Hümayun kurumundan bir tek Saffet Atabinen yurtdışına eğitim almak için gönderilmiştir. Atabinen'in Paris'e gönderilmesinde D'Arenda'nın da katkıları büyüktür (Antep, 2017: 35; Karaağaç, 2013: 108). Atabinen ile birlikte kemancı Vondra Bey de müzik eğitimi için Paris'e gönderilmiştir. Atabinen'in Paris'e müzik eğitimi amaçlı Osmanlı Devleti tarafından gönderilmesine ilişkin ve gönderildikten sonraki süreçle yönelik Osmanlı arşivlerinden elde edilen resmi yazışmalar incelenmiştir. Bu yazışmalardan elde edilen bilgilere göre Saffet Bey'in Paris'te bulunduğu süre içinde gerçekleşecek masraflarının elçilikten karşılanması gerektiği hakkındaki padişahlık emri 7 Teşrinievvel 1302 (7 Ekim 1886) tarihli ve Sadrazamlık yazıları ile Paris Büyükelçiliğine gerekli emirler verilmişti (bkz. H-23-03-1304 tarihli,

İ.HR.. 304 – 19308 yer bilgili belge). Bir başka belgede ise Atabinen'in, Paris'e musiki talimatnamesine göre gönderilmekte olduğu masraflarının padişahlık emriyle bakanlık tarafından karşılanacağı, musiki yönetmeliğince Paris'te kalacağı için Paris büyükelçiliği konağında uzun süre kalamayacağı o nedenle bir mesken kirası ve kişisel ihtiyaçları için aylık 500 frank ödenek ayrılması gerektiği Paris büyükelçiliği tarafından gönderilen yazıda belirtilmiştir. Bu talebin karşılanması için Osmanlı Devleti 25 Aralık 1886 tarihli emir çıkarmıştır. Bu yazışmalar sonucunda Bank-ı Osmaniye'ye bilgi verilerek Safvet Bey'e her ay gönderilmek üzere 500 frank maaş ödenmesinin uygunluğuna karar verilmiştir.

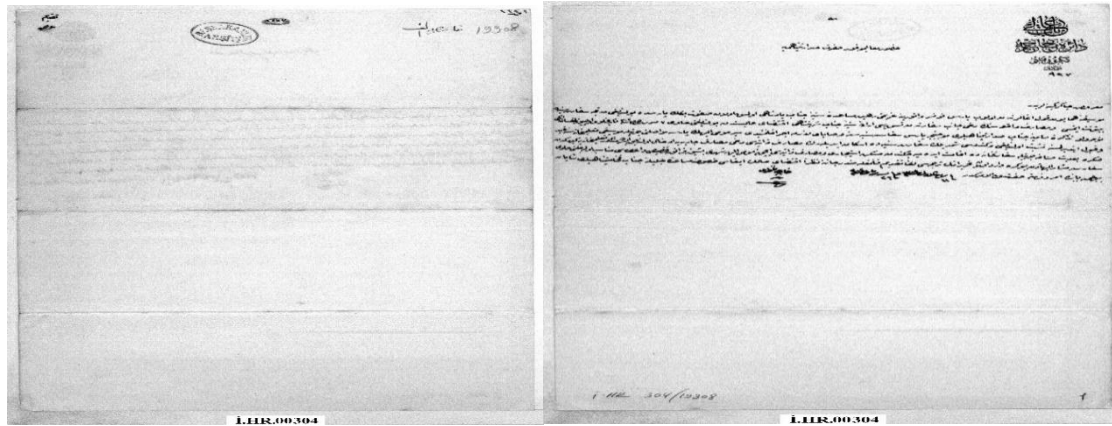
Görsel 1. Osmanlı Arşivleri, tarih: M-01-01-1887, yer bilgisi: HR.TH.. 70 – 6.

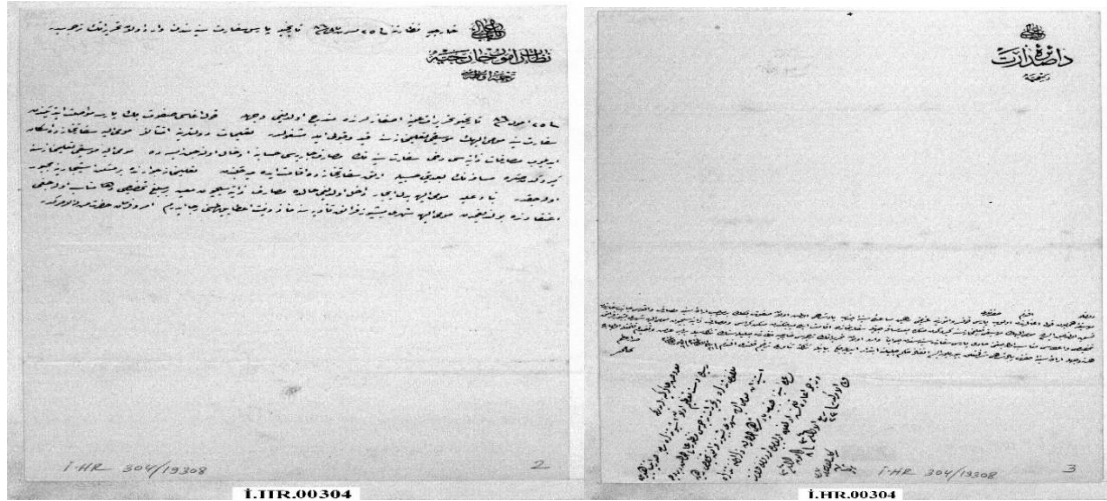
Osmanlı arşivlerinden elde edilen bir başka belge 16 Ekim 1886 tarihli olup Saray Musiki Takımı kıdemli yüzbaşlarından filavtacısı Saffet Bey'in müzik bilgisini tamamlaması adına Paris'e gönderilmesi için Padişah buyruğunun çıkarılıyor olduğu ve Paris'te bulunduğu müddetçe de büyükelçilikte kalması yönünde isteğin belirtildiği Padişahlık Yıldız Sarayı Başkatiplik Dairesi'nden çıkarılan yazı mevcuttur.

Görsel 2. Osmanlı Arşivleri, tarih: H-17-01-1304, yer bilgisi: İ.DH.. 1005 – 79400.

Osmanlı arşivlerinden elde edilen belgeye göre; Paris'e giden Saffet Bey'in musiki eğitim alacağı yere giderek kaydının yapıldığı ve kendisinin şimdilik elçilikte kalmasının sağlandığı, kişisel masrafları da genel giderlerine eklenerek masrafı nedeniyle elçilikte ikamet edemeyeceğinden mesken kiralanması ve kişisel masrafları için anılan kişiye aylık 500 frank ayrılması ve ödenmesinin uygun olacağı hakkında büyükelçilikten yazı gönderilmiştir. Bu Fransızca metin tercüme edilerek eke eklenerek belirtilen isteklerin yerine getirilmesi için 11 Rabülevvel 1304/8 Aralık 1886 tarihinde sadrazamlık izni ile onaya sunulması yönünde bir dilekçe yazılmıştır. Bu durumu açıklayan belge aşağıda verilmiştir.

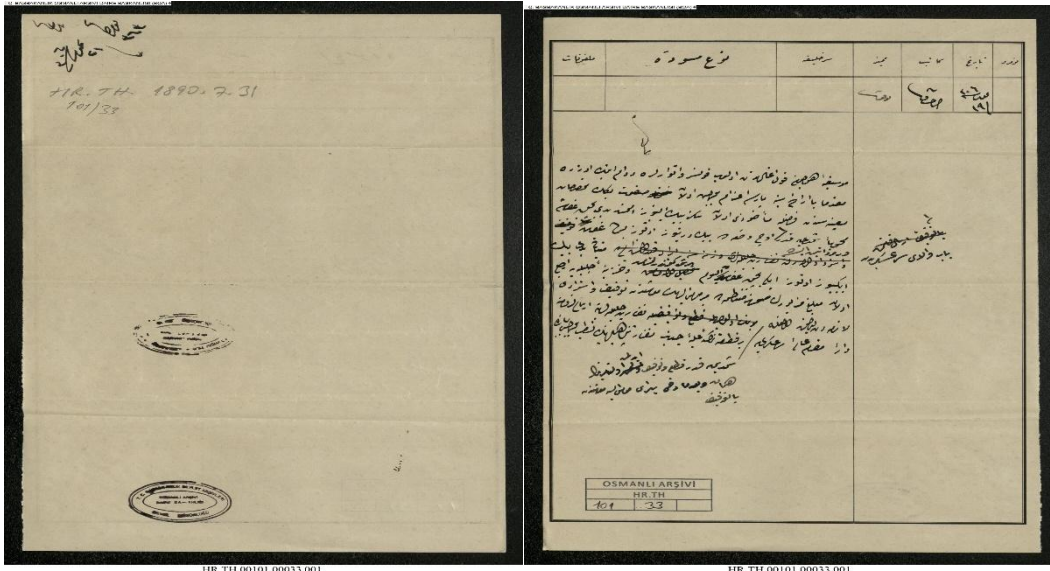
Görsel 3. Osmanlı arşivleri, tarih: H-23-03-1304, yer bilgisi: İ..HR.. 304 – 19308.

Atabinen, Paris'te 1 yıl kalmıştır. 1887 yılında padişah Abdülhamid tarafından ülkeye geri çağırılmıştır. Kıdemli yüzbaşı olarak Paris'e giden Saffet Bey'in Paris'te kaldığı bir yıllık sürede flüt performansını dünyaca ünlü virtüöz ve eğitmen J. Henry Altes'e dinletmiş ve bir rivayete göre çalgısında çok iyi olması nedeniyle ders almaya ihtiyacı bulunmadığı kendisine iletilmiştir. Konservatuvarda Teodor Dubois'den armoni ve bestecilik (solfej-teori-kompozisyon) dersleri almıştır. Bu dersler kendisinin bestecilik ve düzenleme yönünü geliştirmiştir (Antep, 2017: 38-42; Gazimihal, 1955: 114-115; Kosal, 2001: 107). Paris'te geçirilen bir yılın sonunda çağırılma nedeni Yönetken (1927: 118)'e göre, Saffet Atabinen Paris'te uzun seneler kalmak istemiş fakat aynı yıl Paris'te öğrenim gören kemanist Vondra Bey'in konservatuvaryı başarılı şekilde tamamlayarak İstanbul'a dönmek istemesi Saffet Bey'i de dönemin padişahı Abdülhamid'e hatırlatmıştır. Ayrıca padişahın, gönderdiği bu müzisyenlerin sürgündeki politikacılardan etkilenmelerinden endişelenmesi nedeniyle de her iki müzisyenin de Paris'ten İstanbul'a dönüşleri 1887 yılında sağlanmıştır (Gazimihal, 1955: 92) Bazı kaynaklar Saffet Bey'in Paris'e gidişini 1887 yılı olarak İstanbul'a dönüşünü de 1888 yılı olarak vermiştir (Özasker, 1997: 21).

Halil Bedii Yönetken Hayat Mecmuası 1927, sayı 14'deki yazısında Saffet Bey'in Paris'te kaldığı 1 yıl boyunca devamlı konserlere gittiği böylelikle Fransız sanatına, edebiyatına, müzik anlayışına vakıf olduğu, kulak kültürünü olgunlaştırdığı belirtilmiştir. Ülkeye geri döndükten sonra da müzik anlayışı ve görüşlerine Paris'de gördüğü eğitimin ve müzik kültürünün etkilerinin yansıdığı

anlaşılmaktadır (Akt. Gazimihal, 1955: 118). Atabinen, Paris'ten döndükten sonra Reber-Dubois'in 1862 yılında yayımladığı armoni kitabını Türkçeye çevirmiş ancak bastırtamamıştır (Gazimihal, 1955: 114-115).

Dönemin en büyük flüt virtüözü olan Atabinen, Paris'ten İstanbul'a döndükten sonra 1887 yılında 29 yaşındayken binbaşılığa terfi etmiştir (Oransay, 1965: 11; Öztuna, 1969: 77). Oransay ve Öztuna'nın binbaşılığa terfiye yönelik vermiş oldukları 1887 tarihi Osmanlı arşivlerinden elde edilen İ.DH. 985 - 77763 yer bilgisi olan belge üzerindeki tarihle eşlemediği görülmüştür. Belgeye göre 10 Recep 1303/ 14 Nisan 1886 yılında Safvet Bey binbaşılık terfiini almıştır. İstanbul'a döndükten sonra da tekrar Paris'e konser vermek için gitmiştir. Bu durumu belgeleyen kanıtlardan birisi yine Osmanlı arşivlerindeki 31 Temmuz 1890 tarihli belgedeki yazışmalardan anlaşılmaktadır. Belge özetlenecek olursa Paris'e konserler vermek üzere giden Saffet Bey'e ödenen fazla paranın maaşından kesilmesi hakkında yapılan bir yazışmadır.

Görsel 4. Osmanlı arşivleri, tarih: M-31-07-1890, yer bilgisi: HR.TH. 101 – 33.

Saffet Bey, meşrutiyetin ilanına kadar flüt çalıcılığı üst seviyede olduğu için muzikada yer almayarak yalnızca sarayın opera temsillerinde flüt çalmıştır. Bunun dışında nazariyat dersleri vermek için ders açtırmıştır ve bu dönemde ilk solfej kitabını yayınlamıştır (Gazimihal, 1955: 118). Bu solfej kitabının adı kitabı olan “Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki”dir.

İkinci meşrutiyetin ilanına kadarki süreçte Muzika-i Hümayun'da çok sayıda şef görev yapmıştır. Bunların içerisinde Manguel, Donizetti, Guatelli, Bizani, D'Arenda gibi değerli müzisyenler Muzikai Hümayun'unda iz bırakmış şefler arasındadır (İrtem, 2018: 242-243). 1908'de

Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yabancı müzisyenler ülkelerine gönderilmiş ardından aynı yıl Saffet Atabinen hem kurumun ve hem de orkestranın başına geçen ilk Türk şef ünvanını almıştır. Bay Zati (Arca) de kaymakam olarak Saffet Bey’e yardımcılık görevine seçilmiştir (Gazimihal, 1955; Akt. Özasker, 1997:19; Öztuna, 1969: 77). Kosal’a göre (2001) flütist Miralay Safvet Atabinen, Beethoven senfonileri gibi büyük eserleri idare eden ilk Türk orkestra şefidir (s.107). Saffet Bey, idaresindeki Musika-i Hümayun’a yenilikler getirme, eksiklikleri giderme, yeni düzenlemeler ve iyileştirmeler yapmak amacıyla idarecilik görevini üstlenmiştir. O dönemde Muzika-i Hümayun bando, orkestra ve fasıl heyetinden oluşmaktadır. Saffet Bey, saray orkestrasına ilk kez büyük senfonik yapıtlar çaldırtmıştır (Paçacı, 1999: 71). Dolayısıyla senfonik bir orkestra ortaya çıkarmıştır. Saffet Atabinen’in Dolmabahçe’deki konseri ilk senfonik eserleri çaldırttığı görevi olmuştur. Fotograf 2’de bu konser gününe ait bir fotoğraf yer almaktadır. Atabinen, o dönemi Hayat Dergisi’ne (1927: 105) verdiği röportajda şöyle dile getirmiştir; “Paskul’ın Beyoğlu’ndaki orkestrası bizde esaslı musiki terbiyesi veren kuvvetli bir takımdı. Sultan Hamid zamanında saray dışındaki sanatçılarla da kuvvetlendirerek sarayda bir orkestra teşkil ettim. İlk şefliğim buradadır. Bizde klasikleri en önce bu orkestra çaldı. Beethoven senfonileri çaldık” (Akt. Özasker, 1997: 21). Saffet Bey önderliğinde Saray Orkestrası o zamana kadar Osmanlı’da bilinmeyen senfonik müziklerle ilk kez tanışmıştır. Oransay (1965: 11), Saffet Atabinen’i ilk kez yaylı çalgılar ile bandonun üflemelerini bir araya getirerek 70 kişilik bir orkestra oluşturularak ilk senfoni orkestrasını kurup klasik dağarın temellini atan kişi olarak tanımlar. Bu orkestra ile ilk olarak Beethoven’ın yedinci senfonisini ele almıştır. Orkestranın çalıştığı bilinen eserler Haydn’ın ‘askeri senfoni’si, Massenet’in ‘scenes pittoresques’i, Berlioz’un ‘fantastik senfoni’sidir. Zeki (Üngör) Bey de aynı orkestra eşliğinde Mendelssohn’un ‘keman konçertosu’nu seslendirmiştir. Verilen bu konserlere yönelik konser programları da mevcuttur (Akca, 2021; 297; Çerkez, 1995: 66; Gazimihal, 1955: 132-136). Saffet Bey, sarayın bando ve orkestrasıyla halk konserleri vermeye başlamıştır.

Fotoğraf 2. Saffet B.ey'in idaresindeki ilk Dolmabahçe konseri (Gazimihal, 1955:121).

Gazimihal'in (1955) görüşüyle birlikte Atabinen yönetimindeki bu dönemle birlikte hem idare de yabancı uyruklu müzisyenler yerini zamanla Türk müzisyenlere bırakmış hem de İtalyan operası odaklı potpuri tarzı müzik yerini büyük ve önemli senfonik eserlere bırakmaya başlamıştır. Saray orkestrası konser repertuvarına yukarıda bahsi geçen eserler ilk aşamada girmiştir.

Saffet Bey dönemindeki musikiyi kendi düşünceleriyle değerlendirdiği cümlelerini Gazimihal (1955) şu şekilde aktarmıştır:

“musiki evrensel bir dildir. Sürekli çalışmak gerekir. Daha önce Muzika-i Hümayun'a getirilen musiki öğretmenlerinden hiçbir fayda görülmemiştir. Örneğin flüt branşında getirilen öğretmenlerin daha flütün pozisyonlarını bile bilmedikleri görülmüştür. Bu işi doğru organize edecek, musiki ilmini iyi bilenlerden oluşan öğretmenler Muzika-i Hümayun da olmalıdır. Bunun dışında musiki de başarıyı sağlayabilmek için batı konservatuvar müfredatları (tüzükleri, yönetmelikleri) göz önünde tutulmalı ona göre hareket edilmelidir veyahutta bir göz atılması bile bu meslekte nasıl bir enerji ve inançla çalışılırsa gaye ulaşabileceğine dair yeterli bir fikir edinmeyi sağlayacaktır” (s. 115).

Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere Saffet Atabinen, Fransız ekolünü yakından incelemiş iki ülkenin musiki anlayışı arasındaki farkları tespit etmiş olup kendi memleketinin musikisini de evrensel boyutlara taşıyabilmek için istekli ve bu konuda büyük bir gayret içerisinde olduğunu göstermiştir.

Atabinen kendi idaresi sürecinden önce Muzika-i Hümayun'da öğrencilerin İtalyan ekolü ile her acemi (öğrenci) bir ustanın (öğretmenin) önderliğinde çalıştırılır bu eğitimin sonunda da o öğrenciler orkestra ve bandoya alınırken Saffet Bey döneminde ise kendisinin de Paris'te eğitim alması nedeniyle Muzika-i Hümayun'da Fransız ekolüne mensup öğretmenler ile çalışmış, Fransız ekolü ile yazılmış solfej ve armoni kitapları ile eğitim verilmiştir (Akca, 2021; Gazimihal, 1955: 115).

Meşrutiyetin ilanıyla 1908’de uygulanan “rütbelerin tasfiyesi” kanunu sırasında muzikalılardan Mustafa Saffet Bey yaş sınırlamasına denk gelmeyerek miralay olarak kalmıştır. Fakat Saffet Bey’in bünyesinde bulunan muzikacıların rütbelerinde değişiklikler olunca dağıtılmış ve 300 kişilik mevcut 120 kişiye düşmüştür. Bu durumu terfi için yeniden yıllarca beklemeden her yıl düzenlenen imtihanlara müzisyenler girerek başarı gösterdiği takdirde terfi edilmelerine yönelik düzenleme getirilmiştir (Çerkez, 1995; Gazimihal, 1955: 112-113).

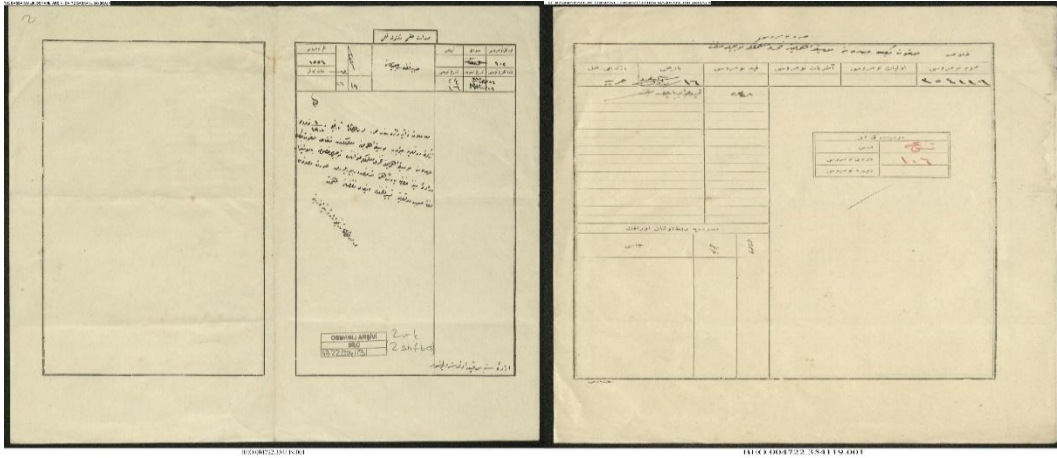
Saffet Bey’in yurtdışında yaşadığı süre içindeki deneyimleri ve gözlemlerine dayalı olarak Muzika-i Hümayun kurumuna, orkestraya, bandoya gerek eserlerle, nota arşivleri ile gerekse yetenekli müzisyenlerin, eğitimcilerin yetiştirilmesi yönüyle büyük katkısı olurken aynı zamanda kuruma düzen, disiplin ve biçim olarak da yenilikler getirmiştir. Örneğin dış görünüş bakımında eskiden ceket düğmeleri iliklenmesine çok önem verilmezken Saffet Bey bu biçimsiz görünüşü belli bir disipline bağlamıştır, uzun sakal modası bırakılıp sakallar tıraş ettirilmiştir. Böylece tüm takım yeni bir düzen, tertip içine sokulmuştur (Gazimihal, 1955: 113 ve 120).

Saffet Atabinen Paris’ten döndükten sonraki hizmet yıllarında Muzika-i Hümayun’u Paris’te eğitim aldığı konservatuvarı örnek alarak onun gibi bir konservatuvara dönüştürmeyi çok istemiştir (Gazimihal, 1955: 115). Saffet Bey’in kadrosunda bulunan kendisinin önderliğinde yetişen ilk küçük yaştaki öğrenciler (Sezai ve Seyfeddin Asal Kardeşler, İhsan Servet Küñçer, Halil Onayman, Necip Aşkın, Kadri Özyaman..gibi) düzenli, disiplinli bir musiki eğitimi almışlardır. Atabinen’in önderliğinde aynı zamanda flütist Nazım Bey ile bona, M.Hege ile piyano, kemancı Mustafa Hurşit Bey ile musiki nazariyatı, Manas ile armoni ve müzik imlası, Lange ile musiki tarihi çalışmışlardır. Aynı zamanda Ali Rıza Bey’den de Fransızca dersleri almışlardır. Bu programla yetişen adı geçen öğrenciler sonraki dönemlerdeki müzik kurumlarının tanınmış eğitimcileri, sanatçıları olmuşlardır (Çerkez, 1995: 65; Gazimihal, 1955: 116).

Yabancı orkestraların Osmanlı’da verdiği konserlere karşılık “Kızıl haç” teşkilatı yararına 1917 yılında Orta Asya şehirlerinde Muzika-i Hümayun orkestrasının bir konser gezisine çıkmasına dönemin başbakanı (sadrizam) Talat Paşa ile ittifak ve terakki hükümeti karar vermiştir. Bu konser turnesi için Saffet Bey, orkestranın henüz gelişim aşamasında olduğunu bu nedenle yaylı sazlarda yabancı müzisyenlerden takviye almak şartıyla bu turneye çıkılıp başarı gösterebileceklerini onun dışında orkestranın bu turneye çıkamayacağını belirtmesi üzerine orkestra üyelerinden itirazlar gelmiştir. O dönemde Saffet Bey’in yardımcılığını yapan Zeki Bey, orkestradaki diğer arkadaşları

ile birlikte karşıt görüşleri bildirmiş ve yeni bir tartışma konusu ortaya çıkmıştır. Saffet Bey'den sonraki dönemdeki muzika kumandanı olan İdareci kumandan Erkanıharp miralay Salih Bey de bu konuda Zeki Bey ve arkadaşlarının tarafını tutmuştur. Neticede bu turne Salih Bey'in desteği ile Zeki Bey ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaşanan bu olaydan sonra emekli olduğu halde orkestra şefi olarak çalışmaya devam eden Saffet Bey'in şeflikten de ayrılmayı istemesine neden olmuştur. Muzika'nın şefliğine kıdemi nedeniyle Zati Arca Bey, onun yardımcısı (muavini) olarak Zeki Üngör Bey orkestranın idaresini ele almışlardır (Çerkez, 1995; 66-67; Gazimihal, 1955: 138). Atabinen'i sevdiği görevden ayrılmayı istemesine iten bir diğer konu da şudur: Salih Bey'in Muzikacılar için getirdiği bir uygulama Saffet Atabinen'in emekliliğini istemesine neden olmuştur. Salih Bey, muzikacıların resmî törenlerdeki askeri usullerden olan yürüyüş ve selam verme şekillerini beğenmemesi üzerine elli yaşın üstündeki kişileri dahi on ay sürecek mangalar halindeki eğitime aldirmek istemiştir. Bu duruma kırılan Saffet Bey, sekiz yıl şeflik hizmetinde (1908-1916) ve yarım asır meslek hayatı geçirdikten sonra, sultan V.Mehmed Reşad'dan emekliliğini istemek zorunda kalmıştır (Gazimihal, 1955: 127).

Saffet Atabinen'den sonraki devre ikinci devre olarak ifade edilmektedir ve ikinci devrede Atabinen'in yerine Zati Bey orkestra şefi, Zeki Bey yardımcısı (muavini) olmuşlardır. Zati Bey kısa süre sonra emekliye ayrılmıştır. Onun yerine orkestra şefi Zeki Üngör Bey olmuştur. Önceki dönem devlet görevlilerinin Saffet Bey'e yaptıkları hataları tamir etmek amacıyla dönemin sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa tarafından Saffet Bey'in yeniden iş başına getirilmesi için resmi gazetede "Muzika-i Hümayun öğretmenliğinden emeklisi yukarıda kimliği yazılmış bulunan Ali Bektaş oğlu Saffet Bey'in sorumluluğunda Muzika-i Hümayun fahri öğretmenliği ünvanının verilmesi uygun görülmüştür" şeklinde bir yazı yayınlanmıştır. Aynı yazı Osmanlı arşivlerinde 24 Safer 1341/16 Ekim 1922 tarihli belge olarak da kayda geçmiştir.

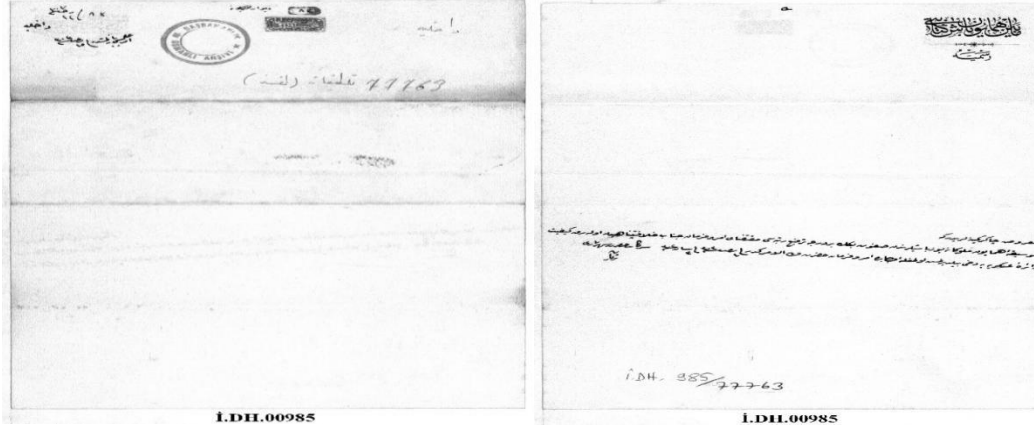

Görsel 5. Osmanlı arşivleri, tarih: H-24-02-1341, yer bi.lgisi: BEO 4722 – 354119.

Bu yazıya karşılık Saffet Bey tekrar beklenen göreve başlamamış ve yerini gençlere bırakmıştır (Gazimihal, 1955: 127).

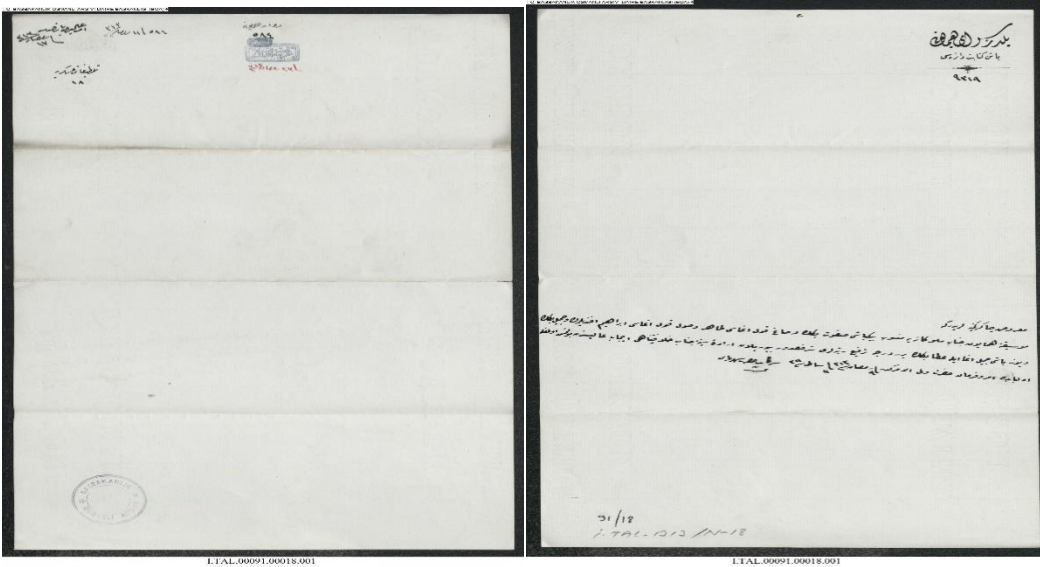
M.Saffet Atabinen'in Muzika-i Hümayun'da Aldığı Rütbe Terfileri

Osmanlı Devleti'ndeki rütbeler, dereceler ve terfiler gibi kavramlar padişahların ve dönemin getirdiği yapının sonucunda zamanla farklılık göstermiştir. Muzika-i Hümayun'daki rütbeler ordudan alınan derece yapısı, unvanlar ve kariyer sistemi gibi unsurlar üzerine kurulmuştur. 19 yüzyılın sonlarına doğru bu unsurların bir kısmından vazgeçilerek farklı yapı önerileri geliştirilmiştir. Muzika-i Hümayun 'da rütbelerde terfilerin belli kuralları bulunmaktadır. Terfi ettirilecek olan kişinin terfi kararı üzerinde bağlılığı ve yeteneği belirleyici unsurdur. Burada Haftalık çalışma programları, kurumdaki çalışma disiplini terfi kararı üzerindeki bağlılığı kanıtlayıcı unsurlardandır (Alimdar, 2016: 103-104). 19 yüzyıl sonlarına kadar geçerli olan derece yapısı Osmanlı ordusundaki rütbe sistemi üzerine kuruludur buna göre Muzika-i Hümayun'da da benzer şekilde kullanılan 15 rütbe vardır. Bu rütbeler alt dereceden üst dereceye doğru şu şekilde sıralanmaktadır: nefer (er), onbaşı, takım çavuşu, sıra çavuşu, başçavuş, muallim-i sani, muallim-i evvel, yüzbaşı, sol kolağası (önyüzbaşı), sağ kolağası (önyüzbaşı), binbaşı, kaymakam (yarbay), miralay (albay), mirliva (tuğgeneral-tümgeneral) ve ferik (korgeneral)'tir (Alimdar, 2016: 107-109). Bu rütbelerin sıralamasına göre kaynaklardan ve Osmanlı arşivleri belgelerinden elde edilen kayıtlar ışığında, M.Saffet Atabinen, Paris'e 1886 yılında sol kolağası (kıdemli yüzbaşı) rütbesi ile gitmiş olup Paris'ten döndükten sonra 14 Nisan 1886 binbaşılık rütbesinde bir derece terfi almıştır. Konuya yönelik Osmanlı arşivindeki belge aşağıdadır.

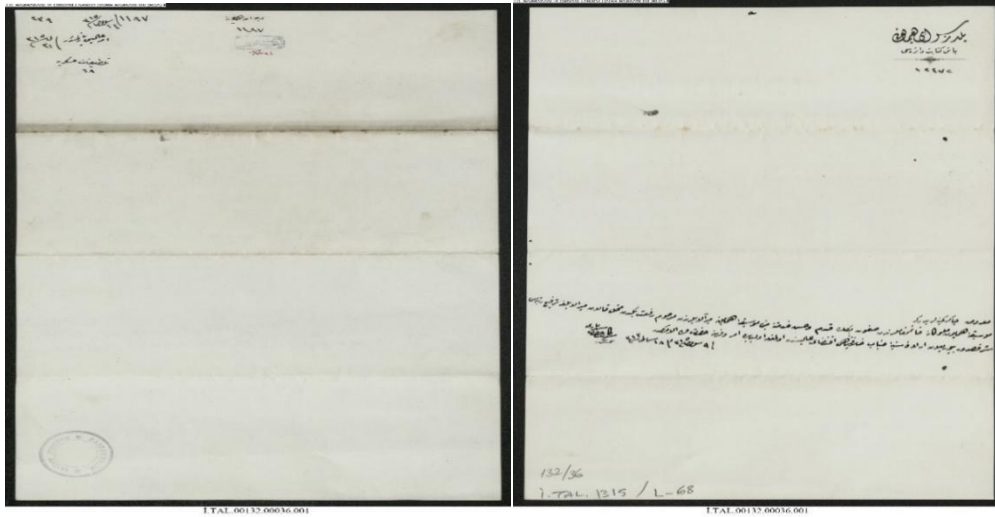
Görsel 6. Osmanlı arşivleri, tarih H-10-07-1303, yer bilgisi: İ.DH.985 – 77763.

Osmanlı arşivlerinde yer alan bir diğer belgeye göre Atabinen'in rütbesinin terfii istenmiştir. Belgenin özetine göre "Muzika-i Hümayun Binbaşısı Safvet Bey ile sairenin rütbelerinin terfii" başlığıyla başkatiplik dairesi tarafından Yıldız Sarayı'na yazılan dilekçe 9 Ramazan 1313/23 Şubat 1896 tarihini göstermektedir. Belgede ise "binbaşı Saffet Bey'in terfii sonucunda yeni rütbesine" ilişkin dilekçe mevcuttur. Bu belgeden de anlaşılacağı üzere 1896 yılında halen binbaşı iken aynı yıl rütbe terfii söz konusudur. Alimdar (2016: 113), 1896 yılında Safvet Bey'in kaymakamlık rütbesinde olduğunu belirtmektedir. İki kaynaktan alınan bilgi doğrultusunda Atabinen'in 1896 yılında binbaşılık rütbesinden kaymakamlığa terfi ettiği düşünülmektedir. Atabinen'in rütbesinin terfiine yönelik Osmanlı arşivindeki belge aşağıda yer almaktadır.

Görsel 7. Osmanlı arşivleri, tarih: H-09-09-1313, yer bilgisi: İ.TAL. 91 – 18.

Atabinen'in emekli olmadan önceki son rütbe değişikliği Alimdar (2016:113-114)'ın belirttiği üzere 1898 yılında kaymakamlık rütbesinden miralay (albay) rütbesine terfi ile olmuştur. Kaymakamlıktan miral aylığı geçişi kaydedilen Safvet Bey'in kaymakamlık 2 sene kadardır. Bu veriye göre Muzika-i Hümayun'daki Terapilerle ilgili olarak kıdem sürelerini standartlaştığı düşünülebilir. Saffet Bey'in miralaylık rütbesinin alınmasına yönelik olarak Osmanlı arşivlerinden elde edilen belgenin özetinde "Muzika-i Hümayun kaymakamlarından Safvet Bey'in miralaylığa terfi etmesi" şeklindeki bilgi yer almaktadır. Bu başlığın altında 9 Şevval 1315/3 Mart 1898 tarihli dilekçeye göre Safvet Bey'in kıdemine ve güzel hizmetine uygun olarak Muzika-i Hümayun miralaylarından merhum Rıfat Bey'den boşalan albaylığa Sefvet Bey'in terfi rütbesinin istenmesi söz konusudur. Atabinen'in miralaylık terfiine yönelik Osmanlı arşivindeki belge aşağıda yer almaktadır.

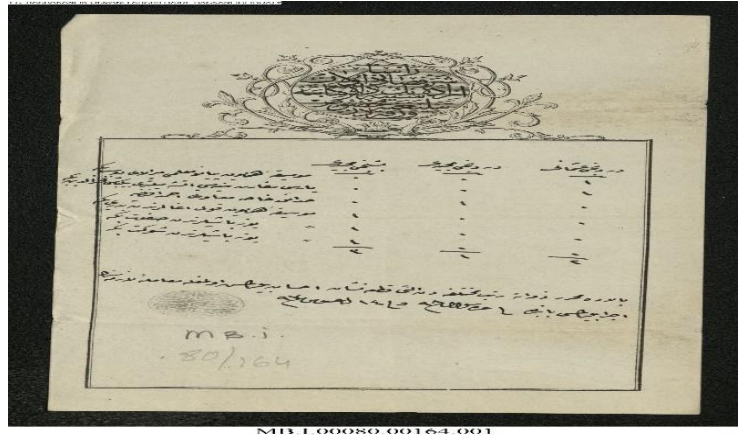

Görsel 8. Osmanlı arşivleri, tarih: H-09-10-1315, yer bilgisi: İ.TAL. 132 – 36.

M.Saffet Atabinen'in Aldığı Manevi Ödüller

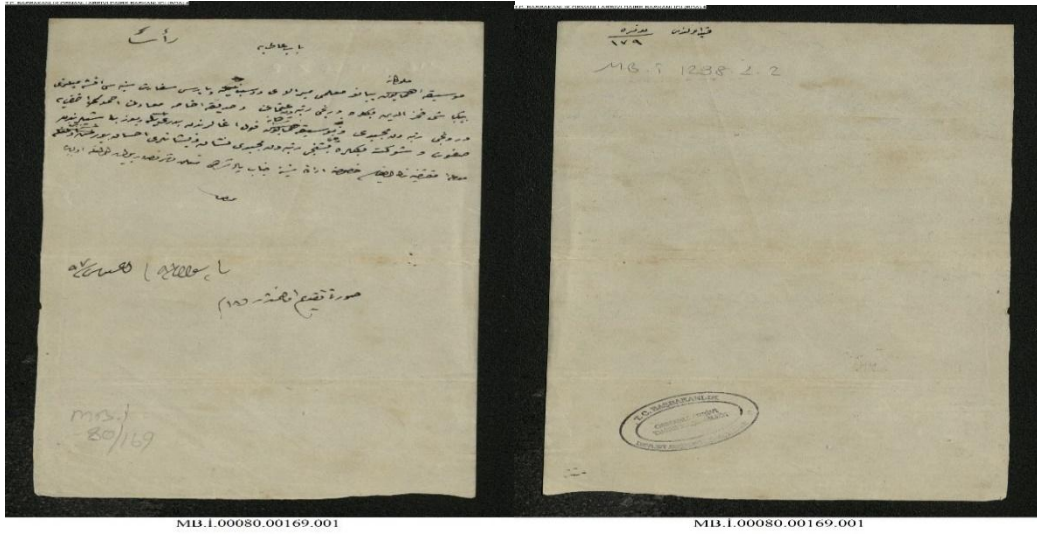
Atabinen, 1918 yılında 60 yaşındayken emekliye ayrılmıştır (Öztuna, 1969: 78). M.Saffet Atabinen'in miralaylık rütbesinden emekli olduğu döneme kadar Osmanlı Devleti tarafından manevi ödülleri ile de takdir edildiği hem yazılı kaynaklarca (Alimdar, 2016) hem de Osmanlı arşivlerinden elde edilen belgeler ile ortaya çıkmaktadır. Muzika-i Hümayun kurumunda görev yapan personele verilen maaş, attıye, tayinat, ve diğeri ek menfaatlerden oluşan bu maddi ödüllerin personelin kuruma sadakatini sağlamada tek başına yeterli olmayabileceği düşünülerek manevi ödüllerin de kişiler, müzisyenler üzerinde etkili olacağı düşünülerek nişan, madalya ve kariyer

imkanları gibi manevi ödüller sunulmuştur. Saffet Bey’de belirtilen bu manevi ödüllere layık görülen Muzika-i Hümayun müzisyenlerinden biri olmuştur. Osmanlı arşivlerinde yer alan ilk belge 01.10.1298/28.08.1881 tarihli olup belgenin özetinde adları yazılı olan kişilere çeşitli rütbelerden nişan verilmesi uygun bulunması nedeniyle gerekli işlemlerin Sadrazamlık makamı tarafından yerine getirilmesi istenilmiştir. Belgede belirtilen isimler alt alta sıralama yapılacak şekilde verilmiştir. Atabinen henüz 23 yaşındayken almış olduğu bu nişan, beşinci rütbeden Mecidi nişanıdır. Osmanlı arşivindeki nişan taltifine yönelik bu belge aşağıda yer almaktadır.

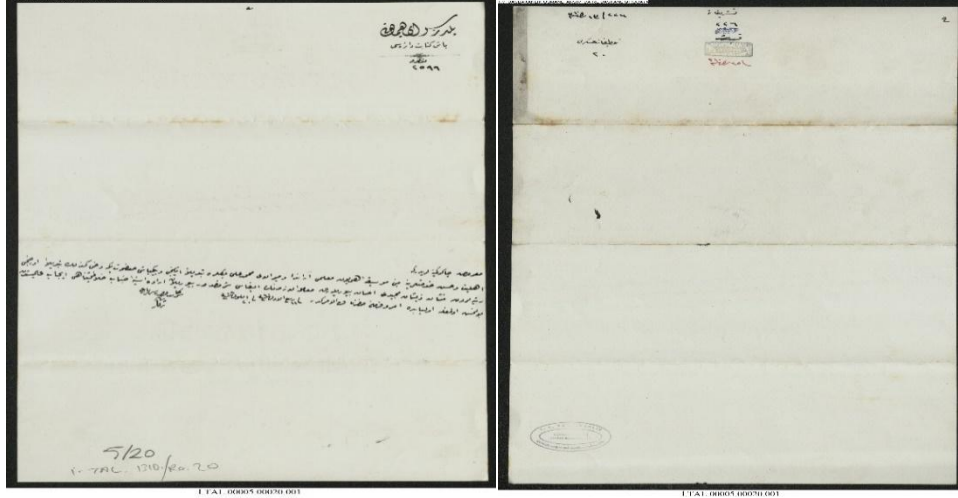
Görsel 9. Osmanlı arşivleri, tarih: H-01-10-1298, yer bilgisi: MB.İ. 80 – 164.

Yukarıdaki belgenin bir benzeri Osmanlı arşivlerinde tekrar görülmektedir. 02 Şevval 1298/28 Ağustos 1881 tarihli benzer belgede yine nişan taltifi yapılacak olan tüm değerli isimler ve aldıkları nişanlar aynı olup yukarıdaki belgeden tek farkı isimlerin bir tablo şeklinde değil de yazılı şekilde yan yana sıralanarak ifade edilmesi ile yazılmış olmasıdır. Benzer belgede Atabinen’in beşinci rütbeden Mecidi nişanına layık görüldüğü görülmektedir. Osmanlı arşivindeki nişan taltifine yönelik bu benzer belge aşağıda yer almaktadır.

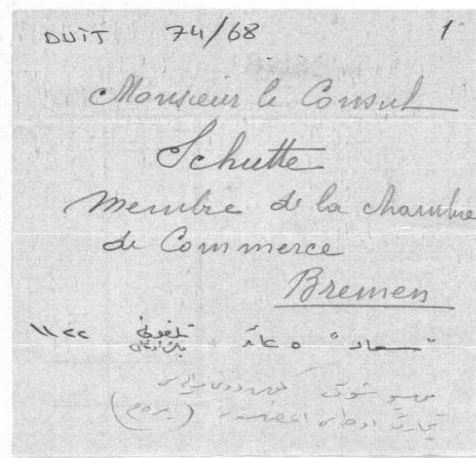
Görsel 10. Osmanlı arşivleri, tarih: H-02-10-1298, yer bilgisi: MB.İ. 80 – 169.

Atabiten'in 11 Rabiülevvel 1310/3 Ekim 1892 tarihinde 34 yaşındayken yeni Mecidiye nişanın takdim edilmesi için yazılan yazıda Muzika-i Hümayun öğretmenlerinden Fernando de Aranda ve albay Mehmed Ali Bey ile Binbaşı Safvet Bey'in nişanları değiştirilerek yeni nişanların verilmesi istenilmiştir. Belgenin detayında iyi hizmetleri ve hak edişleri nedeniyle Fernando de Aranda'ya ve albay Mehmed Ali Bey'e ikinci rütbeden, Binbaşı Safvet Bey'e de üçüncü rütbeden Mecidiye nişanı verilmesi için gönderilen dilekçedir. Konuya yönelik Osmanlı arşivlerinden elde edilen belge aşağıdaki gibidir.

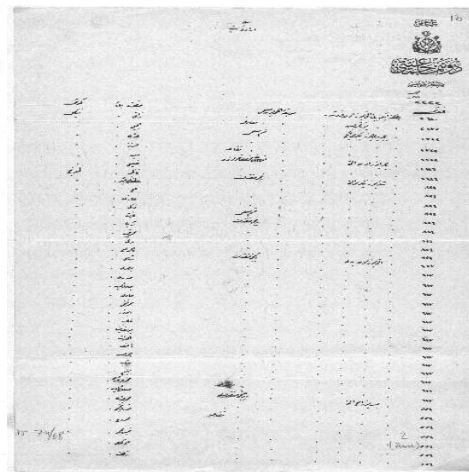

Görsel 11. Osmanlı arşivleri, tarih: H-11-03-1310, yer bilgisi: İ.TAL. 5 – 20.

M.Saffet Atabinen'e verilen manevi ödüllerden bir diğeri de madalyadır. Osmanlı arşivlerinden 5 Aralık 1916 tarihli belge taltifat başlığı ile özetlenmiş, toplamda 40 kişinin aldığı madalya ve para ödülleri en yüksekten en düşüğe doğru alt alta sıralanarak listelenmiştir. Hafız Şükrü Efendi (Berlin Sefareti İmamı)'ye Donanma Cemiyeti tarafından donanma madalyası, Muzika-i Hümayun Muallimi Saffet Bey'e gümüş madalya ve Muzika-i Hümayun'da görevli diğer 38 kişiye nikel ve tunç madalya verildiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda belgede, gümüş madalya alan Saffet Bey'e en yüksek para ödülü olan 2.610 kuruş verildiği görülmüştür. Muzika-i Hümayun'da görevli diğer 38 kişiye de para ödülü verildiği ancak madalya türüne ve kıdeme göre alınan para miktarının da değiştiği görülmektedir. Konuya açıklayan Osmanlı arşivlerinden alınan belge aşağıda verilmiştir.

İ.DUIT.00074

İ.DUIT.00074

Görsel 12. Osmanlı arşivleri, tarih: H-09-02-1335, yer bilgisi: İ.DUİT 74 – 68.

M.Saffet Atabinen'in Eserleri

Flüt virtüözü M.Saffet Atabinen'in eserleri incelendiğinde “bale zeybek” olarak isimlendirdiği “zeybek” balesi, “letafet” adlı bir opera-komik ve “Ertuğrul” adlı bir uvertür denemeleri bulunmaktadır (Antep, 2017: 42). Gazimihal (1955: 121)'in aktarımıyla Atabinen kendisini kompozitörlük açısından yeterli bulmamaktadır. Fakat flüt için düzenlemesi olan Chopin'in “İmpromptü” için aynı şeyi düşünmemekte, flüt için yazılmış çok sayıda düzenlemeleri basit bulmakta ve kendisinin düzenlediği bu “impromptü” başarılı bulmaktadır. Atabinen'in kaleme aldığı “impromptü”, Chopin'in “impromptü”nden bir flüt-piyano düzenlemesi olarak kaynaklarda geçmektedir (Gazimihal, 1955: 121; Oransay, 1965: 12; Öztuna, 1969: 77; Yalçın ve İde, 2019: 648). Kosal (2001: 107) Atabinen'in eserleri için “opera, bale, uvertür gibi büyük formda eserler veren ilk bestecimizdir” şeklinde belirtmiştir. Öztuna (1969: 78) Türk Musikisi Ansiklopedisi Kitabının I. cildinde hicazkar bir şarkıyı Atabinen'in eserleri arasında göstermiştir. “hicazkar müsemmen şarkı” olarak geçen eserin sözlerinde; çıkmadın ey meh bu şeb meh-tabı sen kendisinin” den oluşan sözler yer almaktadır. Atabinen'in bir de kitabı mevcuttur. 1890 yılında yazdığı bu solfej kitabının adı “Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki” dir. Atabinen'e ait eserlerden günümüze gelen ve ulaşılabilen eserleri “zeybek” balesi ve “Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki” adlı solfej kitabı olmuştur. Bu iki eser dışında kalan “letafet” adlı bir opera-komik ile “Ertuğrul” adlı uvertür denemelerine, Chopin'in “impromptü”nden flüt-piyano düzenlemesine ve hicazkar şarkıya ulaşamamıştır. Atabinen'e ait eserlerden ulaşılanlara yönelik açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

İrtem'in (2018) çalışmasında bir zeybek dansı oynanırken çalınacak olan “zeybek havası” şarkısının düzenlemesini Atabinen'in yapmış olduğu belirtilmektedir. Ahmet Midhat Efendi'nin sözlerini yazdığı Zati Arca'nın bestelediği “zeybek havası”, flütist Saffet Bey tarafından düzenlenmiştir (s. 295). Antep (2017;42), “zeybek” (bale müziği), “bale zeybek” olarak isimlendirilmiş eserin Zati Arca'nın yazdığı “zeybek balesi” adlı sahne eserinin müziğidir” şeklinde ifade etmiştir. Antep'in belirttiği eserin notaları incelendiğinde eser başlığı olarak “bale zeybek” yazılmış olduğu görülmüştür. Türkçeye “zeybek balesi” şeklinde de çevrilebilen eserin

müziğinin Saffet Bey tarafından yazıldığı eserin üzerinde belirtilmiştir. Eserin ilk sayfası aşağıda verilmiştir.

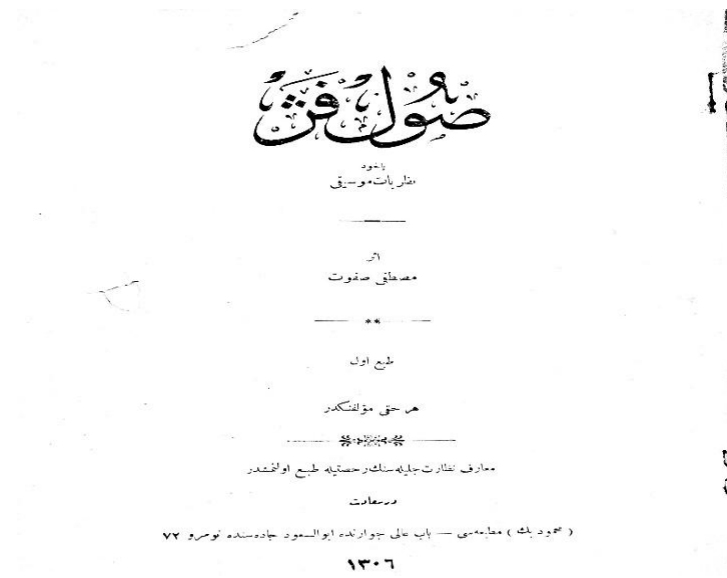

Fotoğraf 3. Müziği Saffet Bey'e ait "zeybek balesi" adlı eserin ilk sayfası, (kişisel nota arşivi).

M.Saffet Atabinen'in bestelediği "Bale Zeybek" adlı eserin genel müzikal özellikleri incelendiğinde, çalgı topluluğunun sadece üflemeli çalgılardan oluşması dikkat çekmektedir. Eserin pikolo flüt, flüt, fagot, obua, sol ve sib klarnet, saksofon, trompet, kornet, korno, trombon, büğlü ve bater çalgılar topluluğundan oluşturulduğu görülmektedir. Eserin tonunun partiyonların genelinde sib majör ve la majör olduğu fakat eser içinde re majör, sol majör tonlarına geçildiği, halk ezgilerinde kullanılan zeybek havasını hissettirmek adına makamsal geçişlerin kullanıldığı aynı zamanda ton dışı ses değıştiricilerin ve kromatik dizilerin de kullanıldığı görülmüştür. Eserin temposunun $\text{♩} = 104$ metronomda zeybeğin ağır ve kıvrak havasını yansıtmak adına "andante moderato" temposunda olduğu, ölçü birimlerinin zeybeğin ritmik yapısına uygun şekilde 9/8, 5/8, 2/4 birimlerde olduğu ve bu birimlerin eserin bazı kısımlarında neredeyse her ölçüde değıştiği görülmektedir. Eserde nüans terimlerinden f (forte), p (piano), ff (fortissimo) ve pp (pianissimo) kullanıldığı görülmüştür. Özellikle sekizlik, noktalı sekizlik, on altılık ve üçlemelerin eserin karakteri dolayısıyla sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Pikolo flüt ve flüt partiyonunda staccato, marcatonun yan sıra kurbağa dili, çarpma, trill gibi ileri tekniklerin bulunduğu görülmektedir.

M.Saffet Atabinen'e ait "Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki" adlı kitap kendisi tarafından kaleme alınmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının izni ile miladi 1890 yılında İstanbul'da Mahmut Bey

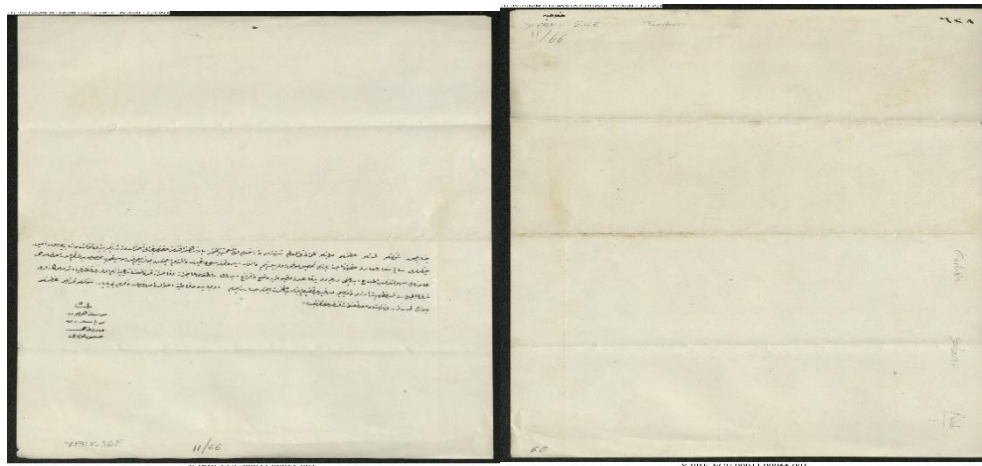
matbaasında birinci baskısı yapılmıştır. Solfej kitabının adı “Solfej Yahud Nazariyat-ı Musikiye” şeklinde de kaynaklarda geçmektedir. M.Saffet Atabinen tarafından yazılan bu ilk solfej kitabı Muzika-i Hümayun’daki diğer müzisyenler için örnek teşkil etmiş ve yeni solfej kitabı yazacak olan müzisyenlere ilham kaynağı olmuştur. Bu müzisyenlerden birisi Zati Arca Bey’dir. Zati Bey, Atabinen’in solfej kitabını kendisine örnek alarak kaleme almış ve içine biraz da alaturka musiki bilgileri katarak bir solfej kitabı yazmıştır (Gazimihal, 1955: 126). Atabinen’in 1890 yılında yayınlamış olduğu solfej kitabının kapak sayfası aşağıda verilmiştir (Atabinen, 1890).

Fotoğraf 4. Atabinen'e ait “Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki” adlı kitabın kapak sayfası.

Saffet Atabinen'in “Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki” adlı solfej kitabını takdim ettiği yazısına dair Osmanlı arşivlerinden 29 Rebiü'l-Evvel 1330/18 Mart 1912 tarihli elde edilen belgenin özeti “Müzika-i Hümayun'da görev yapmakta olan flavtacı (flütçü) Saffet Bey'in musiki bilimi terimlerinin kolayca öğrenilmesine yönelik olarak hazırladığı kitabı sunması” şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Belgenin içeriğinde Saffet Atabinen'in şu ifadeleri yer almaktadır; “sayenizde gelişmekte olan musiki eğitimi alanında başarabildiğim ve özel çaba ile ilerleme gösterebildiğim genel bilimsel terimlerin kolayca anlaşılabilmesi için sağlam kurallara bağlayıp ayrıntılarını göstererek bu çalışmaların meyvesi olan risalemi (kitabımı) sunmakla kabul gösterme lütfunda bulunmanız halinde şeref duyacağım” şeklindedir. Bu belgeden de anlaşılacağı üzere Atabinen yazmış olduğu bu solfej kitabında padişahlık makamının da destekleriyle (Sultan II.Abdülhamid dönemi) bu alanla ilgilenen kişilere musikinin anlatılması ve öğretilmesi amacıyla nota usulünü

genişletmeye ve tamamlamaya faydası olacağı düşüncesiyle bu kitabı meydana getirmek istediği, solfej ya da teorisini (nazariyatını) öğrenmek isteyen kişilere de öğretmeye hazır olduğunu göstermektedir (Atabinen, 1890: 1). Atabinen solfej kitabında müzik terimlerinin Fransızca olarak kullanmıştır. Bunu da “şu ana kadar bizdeki nota terimlerinin tamamı İtalyanca olarak kabul olunmuştur. İtalyanca ve Fransızca arasında o kadar büyük fark olmamakla beraber bu bilimin mükemmel şekilde öğrenilmesi için terimlerin Fransızcalarından kabulünde bir de fayda düşünülmüş o fayda da Fransızca lisanının şu anda bizce genel yaygınlık derecesinde alınması yargısından ibaret bulunmuştur” şeklinde aktarmıştır (Atabinen, 1890: 3; Yalçın ve İde, 2019: 649). Atabinen’in solfej kitabını sunduğu üst makamlara yönelik Osmanlı arşivlerinden elde edilen belge aşağıda sunulmuştur.

Görsel 13. Osmanlı arşivleri, tarih: H-29-03-1330, yer bilgisi: Y.PRK.SGE. 11 – 66.

Alimdar’ın (2016) aktarımıyla göre, Mustafa Safvet Atabinen’in yazmış olduğu bu solfej kitabı “solfej yahut nazariyat-ı musikiye” isimlidir (s. 462). Hicri 1306 (1888/1889) yılında basıldığı ve toplam 119 sayfadan oluşan notaya ilişkin bir eser olduğu belirtilmiştir. Solfej kitabının girişinde armoni ile ilgili başka bir eserin kaleme alınacağı belirtilmiştir. Bu kitabın 5 ana kısımdan ve her kısımda da çok sayıda babların (bölümlerin) olduğu görülmüştür. Birinci kısımda porte, oktav sesler, ölçü işaretleri, tirole gibi musikiyi yazmak için kullanılan işaretlerin konu edildiği, ikinci kısımda darb-ı sakıl ve hafif ölçüler, ritim, hareketler gibi genel ifade ile ölçü konusu aktarıldığı, üçüncü kısımda gam, diatonik, alterasyon, aralıklar ve çevirme (renversement) gibi konu başlıklarının işlendiği, dördüncü kısımda tonalite, gam dereceleri, tetrakort, gam kromatik, gam anarmonik, geçki (modülasyon), aktarım (transpozisyon)’dan oluşan tonalitenin başlıklar halinde açıklandığı ve son kısım olan beşinci kısımda ise müziğin uygulamasına ilişkin süsleme türleri,

kısaltmalar, aksantasyon, nüans vb. unsurların işlendiği görülmüştür (Atabinen, 1890: 4; Uslu, 1999:41-53; Yalçın ve İde, 2019: 650).

Mustafa Saffet Atabinen 2 Nisan 1939 yılında 81 yaşındayken İstanbul Beşiktaş'ta vefat etmiştir (Antep, 2017: 42). Kavak'taki aile mezarlığına defnedilmiştir. Oğlu diplomat ve yazar Reşid Saffet Atabinen'dir (Öztuna, 1969: 78).

SONUÇLAR

Osmanlı müziğinde batılı etkiler özellikle 19. yüzyılda, Tanzimat ve Islahat hareketleriyle belirginleşmiştir. II. Mahmud'un Mehterhâne'yi kaldırarak Muzikâ-i Hümayun'u Batı tarzında bir saray bandosu haline getirmesi, bu değişimin önemli bir başlangıcı olmuştur. Giuseppe Donizetti gibi Avrupalı müzisyenlerin Osmanlı sarayında görev yapması, Batı müziği eğitiminin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Batılı enstrümanlar ve nota sistemi Osmanlı müziğine dahil edilmiştir. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde Batı müziği etkinlikleri artmış, opera ve senfonik müzik sarayda önem kazanmıştır. Osmanlı ordusundaki bando müzikleri de Batı tarzına uyum sağlamıştır. Sonraki dönem padişahları V. Murad, II. Abdülhamid, Mehmed Reşad (V. Mehmed) ve Mehmed Vahdeddin (VI. Mehmet) ile dönem dönem müziğe, müzik türüne, çalgılara duyulan ilgi değişmiştir. V. Murad, II. Abdülhamid döneminde özellikle Batı müziği ve batılı sanatçılar saray içinde önemli bir yere sahip olurken geleneksel müzikler de yerini koruyarak gelişimini sürdürmüştür. Mehmed Reşad (V. Mehmet) döneminde de Batı müziğinden çok Osmanlı'nın geleneksel müziklerine ağırlık verilmiştir. Mehmed Vahdeddin (VI. Mehmet) döneminde ise, müziğe yönelik büyük yenilikler üzerinde çalışılmamıştır var olan mevcut durum sürdürülmüştür. M.Saffet Atabinen'in müzikal yolculuğu incelendiğinde, 1858 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş, 5-6 yaşlarında Muzika-i Hümayun'a girmiş müzik ve flüt eğitimine başlamıştır. Guatelli Paşa'dan, Osman Efendi'den, Roberti'den, D'Aranda'dan dersler almıştır. 1886 yılında çalışkanlığı, müzikteki başarısı, çalgısındaki yeteneği nedeniyle sultan II. Abdülhamid tarafından Fransa'nın Paris şehrine müzik eğitimi ve flüt eğitimi alması için gönderilmiştir. Paris Konservatuarı ünlü flütçüsü Henry Altes ile flüt, Teodor Dubois'den solfej-teori-kompozisyon dersleri almıştır. Paris'te kaldığı süre boyunca konserlere ve sanatsal faaliyetlere giderek Fransız sanatına, edebiyatına, müzik anlayışına vakıf olmuştur. Paris'te bir yıl kaldıktan sonra 1887 yılında padişahın isteği ile İstanbul'a geri dönerek Muzika-i Hümayun'daki görevlerini sürdürmeye devam

etmiştir. Flüt çalıcılığı üst seviyede olduğu için muzika yerine sarayın opera temsillerinde çalmıştır. Muzika-i Hümayun'da flüt derslerinin yanı sıra nazariyat dersi de vermiştir. Hatta bu konuda bir solfej kitabı yayımlatmıştır. Osmanlı arşivlerindeki belgeler, Paris'e gidişini, kalacağı yerle ilgili istişareyi, orada kaldığı süre zarfında aylık 500 frank maaş verildiğini doğrulamaktadır. Arşiv belgeleri aynı zamanda Atabinen'in Paris'ten İstanbul'a döndükten sonra da Paris'e konser vermek üzere gittiğini de kanıtlamaktadır. II.Meşrutiyet'in ilanından sonra 1908 yılında Muzika-i Hümayun'un yöneticiliğini yapan ilk Türk olma ünvanını almıştır. Yöneticiliği sırasında Muzika-i Hümayun kurumuna yenilikler getirmiş, yeni düzenlemeler yapmış, eksiklikleri gidermiş, kurumdaki düzen, disiplin ve kılık kıyafet konusu üzerinde de titizlikle çalışmıştır. Müzikal açıdan getirdiği yenilikler arasında; İtalyan ekolü yerine Fransız ekolü ile hareket etmiş olması, büyük senfonik eserleri saray orkestra ile ilk kez tanıştıran kişi olması ve Muzika-i Hümayun'u Paris'teki konservatuvar benzeri bir kuruma dönüştürmek amacıyla eğitim sistemini, eğitimcileri ve öğrencileri bu yönde kanalize etmeye çalışması en önemlileri arasındadır. Saray orkestrasına yeni bir ruh getirmek için büyük emek sarfetmiştir. 1917 yılında M.Saffet Atabinen yöneticilik görevinden ayrılmış fakat orkestradaki şeflik görevine bir süre daha devam etmiştir. Ardından 1918 yılında 60 yaşında iken emekliye ayrılmıştır. 1922 yılında "fahri öğretmenlik" ünvanı ile Muzika-i Hümayun'da yeniden görev başına gelmesi için teklif sunulmuş fakat kuruma geri dönmemiştir. Atabinen, 1939 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

M.Saffet Atabinen'in Muzika-i Hümayun'da Aldığı Rütbe Terfileri incelendiğinde öncelikle Muzika-i Hümayun'da 15 rütbe türünün kullanıldığı görülmüştür. Bunlar; nefer (er), onbaşı, takım çavuşu, sıra çavuşu, başçavuş, muallim-i sani, muallim-i evvel, yüzbaşı, sol kolağası (önyüzbaşı), sağ kolağası (önyüzbaşı), binbaşı, kaymakam (yarbay), miralay (albay), mirliva (tuğgeneral-tümgeneral) ve ferik (korgeneral)'tir. M.Saffet Atabinen'in aldığı rütbelere ilişkin verilere göre; 1886 yılında sol kolağası (kıdemli yüzbaşı) rütbesiyle Paris Konservatuvarı'na gönderilmiştir. Paris'ten döndükten sonra 14 Nisan 1886 binbaşılık rütbesinde bir derece terfi almıştır. 1896 yılında Safvet Bey'in kaymakamlık rütbesinde olduğunu görülmektedir. 1898 yılında kaymakamlık rütbesinden miralay (albay) rütbesine terfi etmiştir. Atabinen, miralaylık unvanı ile 60 yaşında emekliye ayrılmıştır.

M.Saffet Atabinen'in aldığı manevi ödüller incelendiğinde 1881 yılında beşinci rütbeden Mecidi nişanı ile 1892 tarihinde üçüncü rütbeden Mecidiye nişanı verilmiş ayrıca 1916 tarihli gümüş madalyanın yanı sıra bir de 2.610 kuruş olan para ödülüne layık görülmüştür.

M.Saffet Atabinen'in eserleri arasında "bale zeybek" balesi, "letafet" adlı bir opera-komik ve "Ertuğrul" adlı bir uvertür, flüt için düzenlemesi Chopin'in "İmpromptü", hicazkar bir şarkı ve solfej kitabı mevcuttur. Bu eserlerden "bale zeybek", sadece üflemeli çalgılardan ve bir bateriden oluşan bir çalgı topluluğu üzerinde bestelenmiştir. Zeybeğin ağır ve kıvrak havasını yansıtan 104 metronomda "andante moderato" tempoda ve zeybeğin ritmik yapısına uygun şekilde 9/8, 5/8, 2/4 birimlerde olduğu görülmüştür. Atabinen 1890 yılında yayımladığı solfej kitabında Fransızca müzik terimlerine yer vermiştir. Bu eser, müzikle ilgilenen kişilere teorik bilgileri aktarmak, nota-usul sistemini tamamlayarak öğretim sürecine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Kitap 5 ana kısımdan her kısımda kendi içinde bölümlerden oluşmuştur.

Atabinen'in müzikal yaşamına biyografik bir perspektiften incelendiğinde Osmanlı Dönemi'nde Batılılaşma sürecinde müzik alanındaki dönüm noktalarına müzisyen kimliğiyle, yurt dışında aldığı eğitimler ve deneyimleriyle önemli katkılar sağladığı anlaşılmaktadır. Muzika-i Hümayun kurumunun ilk Türk yöneticisi ve şefi olarak göstermiş olduğu özverili çalışmalar, sanatsal ve kurumsal ilerlemede büyük ölçüde yol kat edilmesini sağlamıştır. Aldığı rütbe terfileri ve ödülleri, dönemin padişahı ve diğer makamlar tarafından takdir edilen başarılı bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca flüt icracılığının yanı sıra düzenlemeleri, besteleri ve yazdığı solfej kitabı ile eğitimcilik yönü ve bestecilik kimliği de ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- Akca, S. B. (2021). Osmanlı dönemi batılılaşma sürecinde iki önemli flütçü: Giuseppe Donizetti ve Mustafa Saffet Atabinen. *Turkish Studies - Social*, 16(1), 281-301. <http://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.48948>.
- Aksoy, B. (2003). *Avrupalı gezginlerin gözüyle Osmanlılarda musiki*. İstanbul:Pan Yayıncılık.
- Alimdar, S. (2016). *Osmanlı'da batı müziği*. İstanbul: Matsis Matbaa.
- Antep, E. (2017). *Cumhurbaşkanlığı senfoni orkestrası-çoksesliliğin belgesel tarihi*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Atabinen, S. (1890). *Solfej yahud nazariyat-ı musiki*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Baydar, K. E. (2011). 19. yüzyıl Osmanlı padişahlarının müzik politikalarından kesitler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 92-110.
- Berker, E. (1985). Türk musikisinde dönemler. *ERDEM Dergisi*. 1 (1), 147-168.

- Creswell, J. W. (2016). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. (Trans. M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çerkez, B. (1995). *Muzika-yı Humayun*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Dilber M. C. ve Karabaşoğlu, C. (2023). Mehterhâne-i Hümayun'dan Mûzikâ-yı Hümayun'a Osmanlı müzik kurumlarında batılılaşma temâyülü. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 461-478. <https://doi.org/10.30561/sinopusd.1282026>.
- Karaağaç, E. (2013). On the establishment of the 20th century Ottoman and republican periods musical institutions and symphony orchestras. *Journal of Education and Future*, 3, 105-119.
- Ergüder, N., Özdemir, N. ve Yılmaz M.A. (2014). *Türk ve batı müziği çalgıları flüt 9. sınıf ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Ergüder, N. ve Yılmaz, M.A. (2014). *Türk ve batı müziği çalgıları flüt 10. sınıf ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Gazimihal, M.R. (1955). *Türk askeri muzıkları tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- İrtem, S. K. (2018). *Osmanlı sarayı ve harem içyüzü*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2013). *Nitel araştırma gelenekleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümü Yayını.
- Kosal, V. (2001). *Osmanlı'da klasik batı müziği*. İstanbul: EKO Basım Yayıncılık ve Organizasyon Ltd.Şti.
- Kösemihal, M.R. (1939). *Türkiye-avrupa musiki münasebetleri*. İstanbul: Nümune Matbaası.
- Merriam, S. B., (2015). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. Çev.Ed. Selahattin Turan, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Oransay, G. (1965). *Batı tekniğiyle yazan 60 Türk bağdar*. Ankara: Küğ Yayını.
- Özasker, A. (1997). *Muzika-i Hümayun'dan cumhurbaşkanlığı senfoni orkestrasına*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Öztuna, Y. (1969). *Türk musikisi ansiklopedisi I içinde* (1. bs., Cilt 1, 77-78. ss.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Paçacı, G. (Ed.). (1999). *Cumhuriyet'in sesleri, Cumhuriyet'in sesli serüveni*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Toker, H. (2024). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin kapsayıcı müzik politikası ve müzikteki değişim. *Meshk Journal of Religious Music*, 1(1), 19-33. <https://doi.org/10.26650/meshk.2024.0002>
- Tuğlacı, P. (1986). *Mehterhan'den bandoya*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Uçan, A. (2005). *Geçmişten günümüze günümüzden geleceğe Türk müzik kültürü*. Ankara: Önder Matbaacılık Ltd.Şti.
- Uslu, R. (1999). Osmanlılarda batı musikisi teorisi kitapları. *Orkestra Dergisi*, 307, 41- 53.

Yalçın, G. ve İde, A. (2019). Osmanlı dönemi mesleki müzik eğitiminde iki solfej kitabı: solfej ve talim-i kırâat-ı musiki, türkiyat mecmuası, türkiyat mecmuası. *Journal of Turkology*, 29 (2) 645-662.

Yapalı Y., ve Şeker, F. (2021). Tarihöncesi çağların kemik flütlerinden günümüzün modern flütüne flütün tarihçesi. Arapgirlioğlu, H., Yazıcı, T. ve Doç. Dr. Uysal, E. (Ed.), *Güzel Sanatlarda Araştırma ve Değerlendirmeler I* içinde (115-131. ss.). Ankara: Gece Kitaplığı.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Web Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivleri. (Erişim adresi: <https://www.devletarsivleri.gov.tr/>), (Erişim tarihi: 10.12.2024).

EXTENDED ABSTRACT

In 1908, with the declaration of the Second Constitutional Monarchy, a new era began in the Ottoman Empire. With this new period, important developments took place in the field of music. The law on the liquidation of ranks was enacted. Foreign musicians were sent to their countries. In 1908, flute virtuoso Mustafa Saffet Atabinen, who was also leading the band at the time, was appointed as the head of Muzika-i Hümayun, an important institution of the period. Atabinen was the first Turkish manager to be trained within the Muzika-i Hümayun. M. Saffet Atabinen was the first Turkish conductor to lead the Muzika-i Hümayun and the first Turkish flutist to be sent abroad. Due to these characteristics, this research was conducted in order to reveal Atabinen's musical journey, the rank promotions he received while working at Muzika-i Hümayun, the moral awards and his works. For this purpose, the study was supported by Ottoman archive documents and literature. Biography analysis design was used in the research. In this research, the criterion sampling technique, a form of purposeful sampling, was utilized.. The data were analyzed in a descriptive way. According to the research findings;

M. Saffet Atabinen was born in 1858 in Istanbul as the son of Ali Rıza Bey, the son of a judge who rode horses. He died in 1939 in Istanbul. Having discovered his talent for music at an early age, M. Saffet entered the Muzika-i Hümayun where he received flute education. Little Saffet was known for his diligence by the commander of the muzika at the time, Liva Hacı İbrahim Pasha. M. Saffet Atabinen was a student of Guatelli Pasha at Muzika-i Hümayun. He took flute lessons from Osman Efendi. When these lessons were not enough, he started to take flute lessons from the Italian flutist Alberto Roberti. Atabinen was both very hardworking and had a good flute literature. He started

playing in the orchestra at the age of 12. At the age of 18, he became the first flutist of the Muzika-i Hümayun orchestra. The Spanish pianist D'Arenda, who worked at the Muzika-i Hümayun, played an important role in the training of a new generation of Turkish musicians. Musicians who were able to reach the level of full mastery with outstanding diligence were trained. Saffet, Şevket and Arnavut Ali Rıza Bey were among the flutists who reached the level of mastery in the flute instrument. Atabinen was awarded the Mecidi Order of the fifth rank at the age of 23. M. Saffet Atabinen was sent to the Paris Conservatory by Sultan Abdülhamid II at the age of 28 with the rank of senior captain to study flute. He had the opportunity to listen to the French flutist Henry Altes. At the conservatory, he took harmony and composition lessons from Teodor Dubois. These lessons improved his composing and arranging skills. During his stay in Paris, he constantly attended concerts, enriched his musical culture and became familiar with French art and music. After staying in Paris for a year, he returned to Istanbul upon the sultan's call and was promoted to major in the same year. Atabinen, at the age of 34 and at the rank of major, was deemed worthy of being awarded the Mecidiye Order of the third rank. Until the declaration of the Second Constitutional Monarchy, due to M. Saffet Atabinen's high level of flute playing, he was not included in the music scene and was only assigned to play the flute for the palace's opera representatives. During this period, he was promoted to the rank of district governor. With the declaration of the Constitutional Monarchy, M. Saffet Atabinen became the first Turkish conductor to head both the institution and the orchestra. When Atabinen, who held the rank of Miralay, arrived at the institution, foreign musicians in the administration were gradually replaced by Turkish musicians by order of the sultan, and the Italian opera-oriented potpourri style music began to be replaced by large and important symphonic works. He was the first administrator to have the palace orchestra play great symphonic works. Beethoven symphonies were played for the first time during M. Saffet Atabinen's directorship. His concert at Dolmabahçe was the first time he had symphonic works played. M. Saffet Atabinen closely studied the French school and identified the differences between the musical understanding of the two countries and showed that he was eager to bring the music of his own country to universal dimensions and that he was making a great effort in this regard. Based on Atabinen's experiences and observations during his time abroad, he made great contributions to the Muzika-i Hümayun institution, orchestra and band with his works, note archives and the training of talented musicians and educators, while also bringing innovations to the institution in terms of order, discipline and form. At the age of 58,

Atabiten was awarded a silver medal and the highest monetary prize of 2,610 kuruş by the sultan of the time, Mehmet Reşad (Mehmed V). In 1917, when the grand vizier of the period proposed that the Muzika-i Hümayun go on a concert tour for the benefit of the “Red Cross” organization, Atabiten thought that it would not be appropriate since the orchestra was still in its developmental stage and did not agree to this tour. As a result of the opposition of the Grand Vizier and the musicians within the organization, Although Atabiten resigned from his administrative position in 1916, he remained active in the orchestra. Atabiten retired in 1918, at the age of 60, at the rank of mirayal.

When the works of flute virtuoso Saffet Atabiten are examined, his “zeybek” ballet, titled “bale zeybek”, as well as a comic opera named “Letafet” and an overture attempt titled “Ertuğrul” can be found. There is a flute-piano arrangement of Chopin's “impromptu” written by Atabiten. In Volume I of the Encyclopedia of Music, a hicazkar song is listed among Atabiten's works. The lyrics of the piece, which is referred to as a “hicazkar musemmen song”, include the words; “çıkmanın ey meh bu şeb meh-taba sen kendisinin”. Atabiten also has a book. Written in 1890, this solfege book is titled, Solfej Yahud Nazariyat-ı Musiki.